

Němcová Božena

Národopisné a cestopisné obrazy ze Slovenska

Božena Němcová

**Národopisné a cestopisné
obrazy ze Slovenska**

«Public Domain»

Němcová B.

Národopisné a cestopisné obrazy ze Slovenska / B. Němcová —
«Public Domain»,

Содержание

VZPOMÍNKY Z CESTY PO UHŘÍCH	5
Z UHER	21
UHERSKÉ MĚSTO	30
(ĎARMOTY)	30
Конец ознакомительного фрагмента.	32

Božena Němcová

Národopisné a cestopisné obrazy ze Slovenska

VZPOMÍNKY Z CESTY PO UHŘÍCH

Rozloučení s milými přáteli, ať je to již nakrátko nebo nadlouho, zanechává v duši vždy nádech smutku, poněvadž nikdo nemůže s jistotou si říci: „Shledáme se opět!“ – Odjíždí-li cestující po obyčejné příležitosti, a dokonce-li sám, zbývá mu mnoho času k smutnému rozjímání o rozlučování, a dokud nezajel za poslední pole, za poslední vrch milé mu krajiny, dotud se ustavičně v duchu loučí; jede-li ale po železnici, tu je tolik spěchu a starosti od domu až ke kase a od kasy až do vozu, že jen letmo se loučí. Myslí si: až povyjedem, podívám se ještě jednou, kde jsem rád býval; ale již letí divý kotel, již ho unáší tak rychle, že mžikem jen ohlídnout se mohl po místech, na něž ho váže zvyk a sladké vzpomínky, neboť v druhém třetím okamžení již cizí, cizejší obrazy před okem se míhají. Usedne, rozjímal by, snad mu i slza v oku se zaleskne; ale tu vidí před sebou takovou směsici různých tvářností, slyší otázky, odpovědi v tolikeru někdy nářečí, že se mimovolně pozornost jeho k těm novým předmětům obrací. Nejdřív si prohlídne nejbližší sousedstvo, pak se rozhlédne dále, a v takovém davu lidstva rozmanitých stavů a zaměstnání najdou se přece, neli více, alespoň dva, kteří se spřátelí; na cestě spřátelí se člověk rychle a tak upřímně, důvěrně, jako by jeden s druhým vyrostl, a když se cesty jejich dělí, řeknou si smutně: „Škoda, že se musíme loučit,“ – a dlouho sedí pak ten opuštěný ve voze a již se mu ani to cestování tak nelíbí, ani ti spolucestovatelé, nyní teprv se zdá být samo ten, dokud ho náhoda opět s nějakou milou osobností nesvede.

I já, když jsem s přáteli a Prahou se rozloučila, rozhlédla jsem se nejdříve, koho náhoda se mnou svedla; vůz byl pln lidu všelikých stavů. Naproti mně seděli dva muži, jeden nejspíš obchodník v obilí, druhý, jak se zdálo, úředník, který navštívil Prahu, aby všelikou koupí odbyl, jak dosvědčovaly, mimo jiné, módní klobouk, tobolka, stínítko a podobné tretky. Vedle mne seděl vysoký muž v šedé bundě a letní čapce; když jsem na něho se podívala, setkala jsem se s příjemnou tváří, rusými vousy zarostlou, a s modrým okem. „Kam jedete, odkud?“ to bývá již tak na cestě obyčejná otázka, již se zapřádá další pásmo řeči. Tak i můj soused se mne otázel s názvukem severoněmeckým, jak daleko cestuji. Řekla jsem, že do Uher, a on mi opět navzájem sdělil, že se vrací z dlouhé cesty, kterou konal po řecké zemi, k své rodině do Vídně. Tím se stal pro mne hned zajímavější osobou a měla jsem již hromadu věcí pohotově, na které bych se ráda byla tázala; ale soused byl velmi laskav, a jak by četl myšlenky moje, i bez otázek začal vypravovat o svých cestách, a tak zajímavě povídal, že i protější pánové zanechali hovorů o prodeji pšenice a s podivením poslouchali. Jedno k druhému přišla řeč i na Čechy, a tu já vypravovala zase jemu; znal naši zemi a národ jen dle historie a poslední čas dle pověstí a dle toho, co o nás kde četl, a proto se na vše tázal dopodrobna, jmenovitě na poměr Čechů a Němců. S úctou mluvil o našich výtečnicích v literatuře; co se týká divadla, soudil spravedlivě a litoval nás, zmínil se však, že slyšel velice chválit manžele Kolára a Kolárovou, zvláště paní co výtečnou umělkyni. Konečně řekl můj soused tolik: „Já jsem nikdy nesouhlasil s těmi, kteří národní snažení Slovanů za hračku mají, v spisech a recích proti nim brojí a jim se i posmívají, avšak dlouho měl jsem ty snahy za marné namáhám; nevěřil jsem, že by národ český kdy se povznést mohl k uvědomění své národnosti. Nyní jsem ale o všem tom lépe zpraven.“ – Z řeči jeho poznala jsem záhy, že je nějaký umělec; také činil zmínku o známosti s nejvýtečnějšími umělci a učenci, o vlastním salonu ve Vídni, kde se notabilita umělecká schází; ale kdo vlastně je, nevěděla jsem, až jsme v Brně, kde jsem se půl dne zdržela, jména navzájem si vyměnili, teprv poznala jsem ve svém zábavném sousedu pověstného básníka dra Bedřicha Hebbla.

Těch několik hodin v kruhu milých přátel u veselém rozhovoru uteklo rychle a ve čtyry hodiny ráno seděla jsem již zase ve voze a jako na perutích letěli jsme úrodnými roviny Moravy k

uherským hranicím a k polednímu byli jsme v Prešpurku, odkudž se hned přesedlo do širokých, dobře zaopatřených vozů uherské dráhy a dále k Pešti se ujíždělo. Z Gänserndorfu až do Prešpurku záležela moje společnost nejvíce z chudých rodin z Moravy, které jely do Prešpurku najmouti se přes léto do roboty, což každý rok činívají, jeť Uhrům dělníků třeba a těm zase výživy; byla s nimi špatná rozmluva, neboť mluvili němčinu tak ukrutnou, že jsem jim stěží dvacáté slovo porozuměla, ač jsem několikero těch různorečí německých znala. Z Prešpurku bylo mnoho židů uherských a již převládala řeč maďarská. V Galantě slyšela jsem první cikánskou bandu, ale byli to pouzí hudlaři, jejichž skřípání jsme napotom na každé štací slyšeli; ale že hráli oblíbený národní pochod, dostali vždy něco. V Náně, první to štací za Ostřihomem, přisedl houfek studentů, veselých to hochů. Jeli jsme od Ostřihoma vždy těsně podél Dunaje a hoši u veselém rozmaru připijeli společnosti na parolodi, která jako o závod s námi se hnala až k Vácovu, kde jsme se oddělili; tam dělí Dunaj ostrov Svatoondřejský, loď musí dělat velkou okliku, a proto jsme my po železnici mnohem dříve večer do Pešti přijeli než ona. Cesta z Prešpurku do Pešti je již příliš známa i českému obecnstvu, než aby se o to i moje péro pokoušelo ji popisovati; a kdybych i nejpěkněji vylíčila tu krásnou vyhlídku od Prešpurku na hory, na svěží roviny, na velebný tok Dunaje, kdybych třeba i nejumělejší štětcem vymalovala rozkošné obrázky, chrám ostřihomský na pravém břehu Dunaje, Vyšehrad, celé to pěkné Budínské pohoří, zůstalo by přece vylíčení mrtvé, daleko za živou krásou; to se musí vidět, a ne jen číst.

V prostranném, čistém pešťském nádraží jsme slezli a studenti byli již hotovi zaopatřit mi příležitost k další cestě, an se tu objeví přítel Bořivoj, který již na mne čekal se svým kočíšem Jánošem, malým zavalitým Rusňákem, který tu stál za ním v chlupaté gubě, péro za kloboukem, a v podivení na ten běh a shon lidu se díval, avšak s větším ještě podivením na toho raracha, který s námi přilítl a nyní po nádraží se točil, pískal a chroptěl jako zběsnily. – Šli jsme ubytovat se v hostinci a pak jsme použili krásného večera k procházce po nábřeží a na most; je to nádherná, krásná stavba, okrasa to Pešti, a ne nadarmo se jím Maďaři chlubí. Nábřeží je prostranné, velké, a tu jsou největší hostince, kavárny a pěkné domy; podél břehu stálo několik parolodí a množství lodí se zbožím, loděk malých a pramic. Lidí krojů rozmanitých se na nich hemžilo, jedni leželi, jiní seděli dokolečka a „kartovali“ (karty hráli), ti zpívali, a tu opět hromádka „fajčila“ a v zamyšlení pohlížela buď do tváře „bači Dunaje“, buď na protější břeh, kde se rozkládá Budín. Po nábřeží se procházeli měšťané se svými paními a dcerami, použití večerního chladu, a před kavárnami seděli mužští, kouřili a hulákali.

Ráno šli jsme po městě a do Budína nahoru; všude ještě množství známek bojů. Ve městě je nejvíce vidět známky kruté střelby podél břehu a nejvíc kulí je vryto na hostinci *de l'Europe* na nábřeží; za mostem hned pod hradbami sesuté domy, dílem ještě strhané, dílem opravené již hradby; skoro by člověk ani neuvěřil, že by kdo na ty příkře jdoucí hradby dostat se mohl, a přece tam byli prý Maďaři jako mravenci vylezli, zvláště hned pod hradem, kde generál Hentzi padl. Nyní se ale již všechno o překot spravuje, cesty a sady se čistí, vysazují, okrašlují a nezůstane zevnitřní památky, že tu panoval kdys jiný než přátelský duch. Když se vyjde nahoru ke kostelu, rozprostírá se tu rozkošná vyhlídka před námi; na pravém břehu Dunaje táhne se k Ostřihomu pěkné Budínské pohoří, vlevo dolů vidí se nádherný královský hrad a pevnost. Na levém břehu rozprostírá se rovina, a oko přelítnuvši ji a malé ty vysočiny, stane nejzáje na obzoru u modrajících se vrcholů Mater; na témž břehu hned proti Budínu rozprostírá se rozsáhlé hlavní město Pešť. Město je pěkné, má prostranné náměstí, široké, čisté ulice, nádherné veřejné budovy, skvostné krámy, pěkné domy i špatné chatrče a špinavé krčmy, ale pohled naň nemá nic imposantního, a raději dlí oko na vážném širokém toku Dunaje, na němž je život čilý. Tam se chystá parolodí k odplutí dolů, ta zase nahoru po Dunaji, tu plují lodě sem i tam s všelikým nákladem a mezi nimi se hemží ty lehounké loďky, okrášlené praporečky národními, které slouží k převážení do blízkého okolí přes vodu aneb do lázní teplých na pravém břehu, tak zvaných tureckých. V Budíne všude ticho, všude čisto; tam jsou úřady, tam bydlí úředníků nejvíce, vojsko všude, a podobá se v tom velmi naší Malé Straně, na druhé straně města jde se po vrchu, posázeném dílem vinnou révou, dílem zeleninou a stromy, do předměstí Christianova, které

příjemně rozloženo jest pod vinicemi, mezi samými zahradami a kde je množství letohrádků. Povídá se, že se udělá průkop skrze vrch, aby se usnadnila obtížná cesta z Pešti nahoru přes Budín.

Když jsme se vrátili a poobědvali, chtěli jsme odjetí, ale Jánoš nás zrazoval, že bude „zaraz padat“; i poslechli jsme zkušeného a přečkali déšť. Naše ekvipáže patřila vlastně k zemanským, ačkoli byla velmi nepěkná; vozík nízký, celý dřevěný, beze vsí okrasy, má as tu podobu jako řeznický vozík v Praze. Některý je po boku vykrojen a má stupátko, ale je to zřídka kdy, obvykle se stoupne na kolo anebo se leze od voje; přidělané sedadlo též není obvyklé, jen se hodí několik otepí slámy, na ni pokrovec a sedne se, což vlastně nejpohodlnější. Chce-li se proti dešti aneb slunci ochránit a přikrýt vozík, zastrčí se zepředu a zezadu po dvou „palicích“ (holích), na ně se připevní rohožka, a je „krytý koč“ . Krytý kočár aneb pěknou bryčku mají jen velmožní pánové a bohatí měšťané pro své paní, ačkoliv se ani velmožná paní nestydí přijetí do města na žebřinovém voze aneb lecjaké karici. Sedli jsme, Jánoš urovnal svou chlupatou gubu švarně přes ramena, vyhoupl se na přední otep slámy, bič do ruky, jímž „Mišovi a Paněj“, našim malým uherským koníkům, pohrozil, jako by chtěl říci: „Tu vám ho ukazuju, jestli mi uděláte hanbu, zkusíte, co umí“; oba se po očku podívali, a sotva zaznělo známé jim „eče!“, již letěli, až se jim od nohou jiskřilo. Tu Jánoš najednou v jedné ulici tak náhle zarazil, až jsme odskočili, a ukázav bičem na velkého na štítu namalovaného slona, ptal se: „Ký to čert?“, a když mu to Bořivoj řekl, spokojeně ujížděl dále. Jeli jsme k východu, kde je též pole Rákos zvané, pověstné proto, že se na něm uherské sněmy držívaly, na hatvanskou cestu; jeli jsme hluboko pískem, ale Jánoš sotva okamžení jel z povolna, leč co si zapálil dýmku. Jánoš málo mluví, několik slov provázených posuňkem, který má ostatní dopovědět, je všecko, tak s lidmi, tak s koněm, rád ale spí, rád pije pálenku a víno, rád „fajčí dohán“ (kouří tabák)—a rád „ztuha“ (rychle) jezdí. „Zaklínej ho tím nejsvětějším, on nepojede zvolna, kdyby to šlo přes propasti,“ hněval se Bořivoj, když vozík přelítl několik velkých kamenů, které přes cestu ležely; „ten chlap se mě nazlobí.“ – „Proč tedy nevezmeš lepšího?“ – „Poněvadž je poctivý, hodný čeledín tak řídká věc zde jako bílá vrána; nic si člověk nevymění. A ten alespoň mě tak tuze nešidí a hledí si koní, ačkoliv jim tím hnáním dost škodí; ale co platno, když je to již zvyk a hanba jeti zvolna, musím si to nechat líbit.“

Jeli jsme ustavičně písčitou rovinou, a sem tam návrší porostlé břízou, dubem, někde osamělý dvorec, tak zvané pustý, tak až do Kerepesu, kde jsme museli zůstat přes noc, neboť večer jeti lesem dále nebylo bezpečno, ačkoliv se i na nuocku Jánoš mrzel, protože prý zloději tam konicu navštěvují. Museli jsme přijmouti zavděk špatnou večeří a ještě špatnějším noclehem v špinavé jizbě. V noci začalo cosi za ohromnou pecí šustit a při slabém světle z okének viděla jsem vstávati ohromného chlapa. Myslela jsem, že to zloděj jakýs, že nastane půtka, neboť jsme měli zbraň, ale chlap se několikrát protáhl, až se ruce stropu dotýkaly, a pak vyšel ven; nejspíš že za pecí opici vyspával. Sotva se rozednilo, vstali jsme, a poněvadž strach o koně u Jánoše spaní přemohl, bylo možno hned vyjeti; jitra velmi krásné a cesta vždy příjemnější.

V Gödöllö je hezký zámek a rozsáhlý park, ale všecko zanedbáno, patří válo to knížatům Grassalkovichům, ale nyní to koupil baron Siná; dlouho jede se podél ohrady, v níž chovávala se zvěř. Za ohradou otočili jsme do údolí mezi vršky porostlé dubem; ticho, které kolem panovalo, rušeno bylo jen zpěvem ptactva, jakýž ze všech hájů rozmanitými zvuky se ozýval.

Za Gödöllö mezi vršky viděli jsme pěkný obrázek, který by snad i malíři se byl hodil; byla právě neděle a v kapliče na vršku mezi dubovým držela se pouť. Kapucín měl kázání na dřevěné zvenčí přistavené kazatelně; po vršku dolů stáli a seděli muži, ženy a děti v pestrém svém kroji a nedaleko nich se pásli koně a běhala hačata (hřibata); vozíky stály pod vrškem a polonahá cikánská rodina též nechyběla. Nedaleko pod kazatelnou stál krámk s pálenkou a houskami a druhý s marcipánem; když jsme jeli, viděli jsme ještě tu i tam spěchati poutníka na vozíku nebo na koni k osamotnělé kapliče.

Do Hatvanye (Hatvaň) dojeli jsme na oběd; první to městečko maďarské, které jsem viděla, vystavené naskrz z blátových cihel. Byla právě pouť, po náměstí procesí a mnoho okolního lidu tam shromážděného. Kroj se poněkud lišil od kroje Jánošova; muži měli naskrz kožichy, ale bílé, vlnou dovnitř, dole široké a dlouhé až skoro na zem, kdyby spuštěny byly; tak ale měli je přehnuté nahoru

a poutkami na knoflíky upjaté, jako by kolem vlněný prým byl. Rukávy nešírokové a přes záda dolů kůže, celá, jak je z černého beránka, to je zvláštní jakási okrasa; hlava přijde k týlu, přední nožky leží na ramenou a zadní s chvostem visí dolů. Košile je velmi krátká a nepřikrývá jen půl plec; rukávy jdou ale až přes prsty a jsou náramně široké. Gatě (kalhoty) jako ženská sukň skoro, každá nohavice má dva lokte šířky, jsou naskrz z bílého plátna nebo polovičníku, do půl lýtek dlouhé, dole třepení z plátna, vyšitý červený štráfek, v kyčlích stáhnuté do stužky. Nešírokový kožený pás a vestu (oplecko) z červeného neb tmavého sukna, vyšitou kvítím a všelikými okrasami po celém předním díle, a hustě gombíků (knoflíků); na krku černý hedbávný šátek. Svobodní mají kamizolu krátkou, kterou ale jen přes pole nosí, též vyšitou, a obyčejně bílou zástěru. Boty (čizmy) s tupými ostruhami; na hlavě buď měli kalap (klobouk) černý, s velkou střechou, ale tak příkře nahoru zahrnutou, že vyhlíží jako velikánská neforemná čepice. Vzadu vlají mu (je-li svobodný) konce široké Černé stuhy a nahoře Černé, bílé nebo červené péro aneb páví péra a květiny, a ještě si tam založí dýmku a „vrecko s dohánem“ v čas potřeby. Někteří měli čepice nízké, na způsob našich beranic z bílého beránku, a po straně s černou a červenou šňůrou, což k bílým kožichům lépe sluší. – Při práci ale, ve všední den, nevezme na sebe nic než gatě, boty a tu kratičkou košili, při které si musí při práci široké rukávy vykasat až k ramenou, slovem, je tedy polonahý. V zimě nosí přiléhající vlněné nohavice.

Ženy měly všechny černé plátěné, do malých záhybků složené sukň, též takové zástěry široké, tmavý soukenný nebo (u žen) kožený živůtek velmi pestře vyšitý, hezky dlouhý a napřed na přezku nebo gombičky (knoflíčky) zapjatý. Košile s vyhrnutým okružím a rukávy přes lokte; na krku černý hedbávný šátek, na hlavě buď jen strakatý šátek, přes veliký hřeben na pokos uvázaný, aneb přiléhající k hlavě malý zlatý čepec s květovaným hedbávným dýnkem a přiléhajícími na temeno a na uši krajkami, vzadu z široké stuhy úvazek na dvě oka. Přes to plachetku bílou neb strakatou, tuze oškrobenou, která se vtáhne přes tvář jako stříška; méně zámožná nosí ty čepce z bílé látky, aneb jak jsem řekla, jen šátky. Ženy mají přes sebe polodlouhý soukenný kabát (v zimě kožich) vyšíváný. Děvčata chodí v letě bez kabátu, jen v zimě nosí kožíšky; vlasy dozadu sčesané a teprv od šíje dolů do jednoho vrkoče spletené a v něm propletené tři stuhy rozličných barev, při začátku a při konci pletení jsou vždy dvě oka a dva konce, které vlajou. Vesměs nosí ženské čizmy buď černé, buď červené safiánové s podkůvkami. Muži nosí vesměs kníry a vlasy krátce přistřížené, jen někteří staří měli dlouhé vlasy, hřebenem k hlavě přidržené; vlasy má každý tak namaštěné, že mu z nich kape, a nejen vlas, ale i tělo mají obyčejně slaninou namazané.

Když bylo po procesí, rozešli se mladí lidé do krčmy, kde hrálo několik cikánů „čárdáš“, starší buď do krčem, po domkách, aneb sedli před stavením na ulici na holou zem, nohy kříženi pod sebou, a fajčili. V Hatvani byla zrovna na rynku krutá bitva a posud leželo kolik chatrčí v rumu a na všech skoro byly známky střelby.

Po obědě jeli jsme dále s přípřeží, neboť by byli Mišo a Pani v „hlbokém homoku“ (písku) uvázli, jak Jánoš tvrdil. – Měli jsme tedy čtyry koně, vedle sebe spřežené, jako to způsob v Uhřích, a dva kočí, kteří spolu málo mluvili, ale hodně fajčili a na koně křičeli. Poněvadž bylo sucho, nebyla cesta ještě tak příliš zlá, jen v tom hlubokém písku se špatně jelo, ale i tu si pomohli kočíšové, zajeli na louku neb pole, kdekoli se jim dalo nadejeti neb lehčeji použití příležitosti. Myslila jsem, že nás budou pokutovati lidé, zhlídnuce nás kaziti i oseté pole, ale Bořivoj mi řekl: „Nemysli, že se tu cení půda jako u nás, to ještě Maďar nezná; ohlédni se po těch náramných kusech ouhorem ležících polí, po těch holých vršínách, po těch širokých mezích, přenáramně širokých cestách, po těch někdy desíti i patnácti kolejích po lukách i polích a seznáš, že není Maďaru o kus země. Kdyby tu i majetník pole stál, neřekne nám nic, poněvadž on sám jinému tak činí, a ustříhnouti si kousek cesty považuje za věc zcela přirozenou, a kdyby se tím i jemu škoda stala. Pak je tu zaryta bázeň před pánem tak tuze, že si netroufá co říci, kdyby mu pán celé pole zničil, a pan Jánoš myslí, že jsou staré časy, když vozil pana szolgabíró (stoličnického služného) a všecko mu bylo dovoleno a každý se mu z cesty uhnouti musel; nechce mu tedy do hlavy, že si to a ono nesmí dovoliti.“

K Gyongyosi (Děnděši) je krajina pěkná, záběhy pohoří Mater se tu zvyšují; město je jako každé jiné maďarské, vyjmouc několik čistších zemanských stavení; v okolí děnděšském rodí se nejlepší dýně (melony). Ke Kápolně se opět vysočiny kloní níž a níže. Do Kápolny přišli jsme na nuocku, do hostince dost pěkně vystaveného o samotě u samé silnice nad vesnicí. Koně zůstali v salaši; konice nejsou všude, ba zřídka, obyčejně jen salaše, kolny to zcela neohrazené, kde koně i vůz stojí pod střechou, by před deštěm se chránili, anebo jen lecjaks z prken sbité, kde je žlab pro obrok a dvoje vrata. K večeři přinesli nám oblíbený paprikáš, dušené na slanině beraní maso, kořeněné paprikou; všude v Uhřích přijde na stůl vedle soli i paprika, neboť si Maďar rád přidává tohoto koření do všech jídel mimo moučné, i do polívky. Kápolna je od posledních událostí v Uhřích historicky známé místo; právě v tom hostinci byla krutá seč mezi císařskými, kteří tam stáli, a Maďary, kteří je tam obklopili, a v té jizbě, kterou mi sklepník k noclehu vykázal, bylo velké krveprolití.

Dívala jsem se právě oknem zamřížovaným dolů ku Kápolně, an monotónní zpěv maďarských šuhajců a děvčat ozval se z té strany, několik jich šlo přes luka; pod mým oknem pak zastavila se karavana slovenských vozků na nuocku. Ti v letě nenocují než pod širým nebem; mladí hoši skočili s koňů, které ne vedle sebe, nýbrž po sobě jako v Čechách zapražené mají, odpráhli a zavěsili každému vrecko (pytlík) s obrokem na hlavu; hříbata poskakovala ještě kolem matek a bílí psi rozběhli se, jestli by kde co uloviti se dalo, ale hned se zase vrátili, nejspíše že je hospodští špatně uvítali. Hoši rozdělali rychle oheň, staří sundali torby s ramen, vyndali slaninu, chléb, jeden přinesl víno z hostince, a nyní zasedli okolo ohně, začali opíkat slaninu a tak večereli. Plamen rudě ozařoval jich snědé, černými dlouhými vlasy vroubené tváře, z nichž nejedna pěkná byla. Bylo po večeři; chlapi koně napojili, přivázali je k vozům, hříbata ulehla mezi ně, každé k své mámě, gazdové hledali lože, kde který mohl, ten na voze, onen pod vůz si prostřel „širicu“, ulehli, i psi ulehli, a konečně všecko utichlo; měsíc svítil na klidnou krajinu a na spící tváře tak jasně a lhostejně, jako před časem na krvavé bojiště a rozvášněné lidstvo.

Ráno když jsme sedali do vozu, podal mi Jánoš kulku, jižto našel při čistění žlabu. „Dost' tých tu leží hockdĕ od veľkej bitky,“ doložil s máchnutím ruky kolem sebe. Jeli jsme rovinou kukuřicovými polmi, lukami až do Mezökövesdu; zastavili jsme ve vyhlášeném hostinci pana Smidta, Němce to z Bavor, který nabyv v Uhřích jmění, celé přadeno příbuzných za sebou přitáhl, takže nyní po celé té cestě z Jagra do Pešti hostinští z jeho rodiny jsou. Je také vyhlášený fabrikant vína, nikoli aby dělal nějaké bryndy, ale že má náramné sklady vína ležet, zná jedno s druhým tak výborně míchat, že docílí dáti uherskému vínu příchut' rýnského, burgundského a j., za které je také prodává, a co nejlepšího, má nejen dobré, ale i laciné víno. Před hostincem na náměstí stála karavana vozků, kteří ale z hostince jen víno si nosili, ostatně měli všecko s sebou; pod okny seděli lidé na zemi, prodavačky s jakýmisi plackami a cikáni polonazí, Cikánata chodila sem tam a skuhrala zpěvavým tónem o almužnu, ale málokdo si jich všimnul; jeden velký cikán se tam také procházel nahý, jak ho Bůh stvořil; povídali, že je blázen. Kövesd je městečko, má 7 000 obyvatelů. Ze školy šel malý houfek děvčat, i ptala jsem se, jak to, že jen děvčata jdou a tak malý počet, a řeklo se mi, chlapi že musí být v letě u koňů na paši (pastvě) a děvčata husy pást, a v lete že není k učení čas.

Z Kövesdu je cesta rozmanitější; rovina poznenáhla přestává, pahrbky se zdvihají a okolo Harsánye, poslední to štací před Miškovcem, jede se mezi vrchy porostlými dubem, po vysokých stráních, s nichž viděti dolů do svěžích údolín, kde sem tam pasáka vidět a několik volů, ostatně jak by vymřelo. Když se sjede s poslední návršiny dolů, zůstanou vrchy vlevo a jede se do široké doliny, jejíž plochu protéká Sajó (Slaná), na jejímž levém břehu leží město Miškovec (Miskolc), jakoby opřené o vrch, na němž viděti ve třech řadách bílých domků, vinných to sklepů. Přes vesnici Csabu a předměstí Mindszent vjeli jsme do města, kde jsem se u jisté vdovy ubytovala. Stavení velmi čisté mělo podloubí, znamená to, že patří k panským, bylo ale jen nízké. Ráno když jsem se probudila, zpívaly již domácí služky na dvoře při práci své národní zpěvy (jestli právě národní, nevím), které všechny, vyj mouč některé k tanci, vážné chorální melodie mají, jak jsem dále poznala, a mimo malé varianty jednotejně jsou. Ty junácké písně poslouchají se tak jako divoká hra cikánská. – Sotva

jsem se oblékla, vešla Erža (Tereza), mladá služka domácí paní, vyřizující, že mi urozená paní službu vzkazuje, abych přišla na havránku (na svačinu). Vděčně přijala jsem zdvořilé pozvání a pak šla jsem podívat se po městě.

Miškovec má asi 25 000 obyvatelů, je rozsáhlé, ale nepořádně stavěné město. Široká hlavní ulice je spolu i náměstí, a tam jsou i nejspořádanější stavení privátní i veřejná, stoliční dům, divadlo (ještě nedostavené) a dlážděné chodníky podél domů, tam jsou také nejlepší sklepy (krámy); „sklepník“ zove se kupec. Kdo si všimne trochu těch jmen na štítech, pozná už dle těch, že tu velmi málo řemeslníků a obchodníků Maďarů; a kdyby si i maďarskou koncovku zavěsil, přece poznati na první doslech slovanský význam. Němci a židé si namnoze jména zmaďarili docela, jestli dříve nějaký význam měla. Hlavní chrám je kalvínský, kromě něho ještě jeden kalvínský, vystavený od Čechů a obnovený r. 1666, při němž i c. k. gymnasium; tři katolické chrámy, při klášteře minoritském katolické gymnasium, jeden luteránský kostel a jeden nesjednocených reků. Roku 1843 byl hrozný požár, kde 1 900 domů shořelo, mezi nimi katolický kostel, stoliční dům a divadlo; roku 1845 ten samý den protrhl se oblak a následkem toho potok městem tekoucí tak vystoupl, že půl města zaplavil a třicet domků se zbořilo (což není divu). Mimo jiné škody nanosila povodeň tolik bahna do ulic a rozmočila to praleté bláto tak, že nemohli lidé kolik neděl z domů a okolní lid do města a z náramného zápachu nemoci mezi lidem povstaly. Je vidět v ulicích postranních i kamenná stavení a z cihel, čistě vystavená i uvnitř, ale je jich málo a patří obyčejně možnému měšťanu aneb zemanu, ty nejspínavější díry jsou ale v ulicích, kde bydlí židé. Stoliční dům je jako všude staven o jednom poschodí, velký, prostranný, ostatně je jednoposchodních domů velice málo, obyčejně jsou nízká stavení, ačkoliv se zdá zvenčí, že by tam místa dost bylo, přece když se dovnitř podívá, není žádného pohodlí, ani souměrnosti, ani vkusu. Stavení jsou z bláta vystavena (tak zvaných vepřovic), u pánů šindelem, u sprostých slámou pokrytá; panské obydlí pozná se dle toho, že má ze dvora přede vchodem přístřeší (podloubí) o třech neb i více sloupích, větší okna, spořádaný dvorek a vrata a více pěstovanou zahrádku. Sprostší lid má domky malé, okénka v nich o málo větší než dlaň, která za celý rok se neotevrou, takže člověka puch ztuchliny až zarazí, když do takového stavení vejde. Jak ale zajde až do odlehlejších ulic, kde jsou „sedliacké“ chýše, tam je teprv nepořádek; to jsou jen baráky splácané z bláta, do nichž světlo boží těmi malilinkými okénky ani zasvítit nemůže. Podlaha je utlučený mlat, nábytek je sprostě zrobená lavice a stůl, pak do výše vystlané lože pro ženu a děti, neboť muž nespí v jizbě, obyčejně venku. Několik obrázků na učazené zdi je jediná okrasa. Kuchyň s otevřeným ohništěm je vždy uprostřed mezi jizbou a komorou a tam visí po zdích hliněné nádoby. V jizbě je ohromná pec, dole široká a k horu užší, též jen z bláta splácaná, obílená, do níž je zvenku topení a v níž se v zimě peče i vaří. Komín (koch) je jen tak ledabylo sbitý ze šindele a doškami při vrchu ovinut; málokde vrata a plot a po dvoře a v zahradě takový zvláštní nepořádek, který se jen Maďaru líbit může. Všecka nečistota z domů stéká buď po stružkách, aneb se vynáší na ulici do velkých louží, jichž bývá v ulicích po dvou i třech; taktéž se všecko smetí shází na ulici a všechny zdechliny, a nemusí se ani v hlavní ulici tuze ohlížet, leckde leží zdechlý pes, třeba i beran. Uherské bláto je světoznámé, ale kdo ho neviděl, ten si o něm nemůže udělati ponětí; uprostřed ulice, kde se jede, zdá se být bezedné jezero blátivé, koně se v tom často po pás brodí, a po ušlapanějším chodníku vedle stavení jde se nad kotníky; tu se teprv pozná, jak nevyhnutelně potřebné jsou vysoké čizmy i ženským. Když to ale vyschne, je nesnesitelný prach a vyschlé bláto tvoří celé pohoří a ohromné kameny, které sem tam v čas bláta se naházely, jsou ouskalí, jimžto vůz by sice vyhýbat se měl, ale obyčejně se letí přes všecko a choulostivý na takovou jízdu má co vzývat Hospodina; jestli se kolo zláme, není tak velká škoda, proto se přece ta překážka neodklidí. Smutné jest, že se neuznává, že ty louže na ulici, ta nečistota všude jsou příčinou rozličných tam nemocí; zvlášť když se to paří, z jara, je tam takového zápachu po ulicích, až hlava bolí, ale ten lid je tomu tak zvyklý, že si k pohovení nelehne někde na trávu nebo pod přístřeší na čisto, ale na ulici neb silnici, kde je největší smrad, prach a žár slunce. Co ještě cizinci napadne, je množství psů, kteří nikomu nepatří a o něž se nikdo nestará; živí se tím, co ze smetí vyhrabou, co kde který uloví v domě a začez, jestli ho kdo dopadne,

zchromen bývá, a když je nejhůř, z odpadků ovoce a zelin. – Mnoho tu je běsných psů, ale div, že jich není ještě více. Veliký a prostranný je *buzavásár*, kde se prodává zarno (obilí), vlastně jen pšenice (buza), – kde se všelijaké obilí prodává, to je *gabonavásár* —, a u města „piac“, kde se statok (dobytek) prodává, *baromvásár* aneb *marhavásár*. Veřejných zahrad aneb míst k obveselení se není nikde; nejbližší a nejoblíbenější procházka miškovských „burgerů“ je do vinných sklepů. Od severo – k jihozápadní straně zdvihá se nad samým městem do půlkruhu vrch, na němž v třech postupných přes 2000 městských sklepů, samé to bílé domečky, v pořádku jeden nedaleko druhého. Stěna každého stupně je travnatá, stromy posázená, a tudy je pohled na to příjemný a milé tam pobytí, jeť alespoň čistěji, zdravěji tam nahoře. Odtud je také nejrozkošnější vyhlídka. Jihovýchodně viděti Hegyalji, na jehož nejjižnějším konci, zrovna nad Tokajem, roste ono pověstné ohnivě tokajské a lahodné tarcalské víno; jihozápadně táhne se výběžek Mater, Bükkhegyalja, mezi jehož vrchy jsou hamry železné, za Diósgyörem, a teplé prameny a na skloncích nejnižších všude dobré víno roste. Na západ i na sever táhnou se výběžky pohoří, na němž ne-li réví, tedy dub roste. Na jih je ale otevřena nepřehledná rovina, táhnoucí se dolů k Tise; pole a rozsáhlé lučiny pokrývají celou tu plochu a uprostřed ní vine se z povolna Slaná (Sajó), spojí se u Ónodu s Hernádem a ten nad Tiszakeszi ústí se v Tisu. Není to vskutku špatný nápad, seděti za parného dne v chladném takovém předsklepi u stolu, na němž dobré jídlo, dobré víno, a před sebou míti tak krásnou vyhlídku. Před sklepem je předsklepi, kde je obyčejně lavice a stůl pro domácího pána, pak kádě a vědra a všelike potřeby k vinobraní. Z toho předsklepi jde se do sklepa, který je velmi hluboko do skály tesaný a kde víno leží sud vedle sudu ošetřené s všemožnou pečlivostí. – Každé oddělení má svého hlídače, kterého si páni platí; také kádě, kde voda stále býti musí, tam jsou, kdyby kdy oheň vypukl. – Znamý pán, který tam s námi byl, ukazoval nám dolů, kde stáli Rusové a kde Maďaři, když se tam bili, a že tu bitku nazývali koňskou, poněvadž prý náhodou náramně mnoho koňů padlo a jen něco málo lidu. Stranou města na vysočině stojí pevná šibenice o třech sloupích, dole podezděná; ta, jak se povídá, v čas povstání málokdy prázdna byla, a když tam Górgey vtrhl, dal jich prý jeden den pověsit jedenáct, že nebylo již ani místa kam. Úřad popravního zastával v Uhřích jindy obyčejně cikán; před mnohým k věšení oprávněným městem stojí na vršku šibenice.

Ač jsou ty sklepy zrovna u města, přece i do těch krajnějších nechce se pánům pěšky, buď si dá zapřáhnout, buď sedne na koně; je tak pohodlný, že se už čtvrt hodiny daleké cesty leká, a když přece do blízké vinice se podívá, nazpět stěží nohama vládne; paní už dokonce nevylezou pěšky z domů. Zpanštilější, když nejdou do *boházu* (vinného sklepa) aneb ho nemají, sedí zase nejvíce v kavárně, kde kouří a za půldne třeba jen sklenici sladké vody vypijou; aneb se uhostí v cukrárně, kde ovšem za mražené a mlsky více se utratí.

V příbytku u domácí paní ticho jak v kostele; nábytek staromódní, dubový, s rozmanitým vykládáním a kováním, těch „kastnů“ a „kastníčků“, kde jsou na odív vyloženy všelike průmyslné výrobky, panin šperk, vybledlé květiny, stříbrné slánky, elastické podvazky, modlitební knihy, lahvičky na ocet a olej, polívková mísa z porcelánu, talířky, šálky a skleničky, nože a vidličky a mezi tím přepodivných pletek navěšených a postavených, dárky velkonoční a vánoční, od jmenin a poutí, vajíčka malovaná, křížky slonové a jiné a jiné věci, na něž poutají milé vzpomínky. Všude velmi čisto, a bylo viděti, že každá věc od dávných let stojí právě tam, kde ji majetnice postavila, že v těch tichých jizbách převratů žádných se nedělo. Mezi dvěma posteľama stálo klekátko s krucifixem a nad ním visel obraz Ukřížovaného, ozdoben věncem imortelek, a jemu po stranách Venuše a Diana, ovšem nahé, a rytiny to dost pěkné, nejpěknější vlastně z těch mnoho divně malovaných obrázků, co jich tam viselo; ty již tam dávno visely, a majitelka nebyla milovnice převratů. „Pastorka mi poslala za múza, dece som nemalá a muž mi teraz rok zomreu; samojediná som zostala,“ vzdychla si gazdina, když mě na pohovku zvala. Co tu všecko stálo na tom stolku před námi; kolikero to talířků a na každém jiné a jiné věci, tu cukrovinky, tu ovoce rozličně uměle zavařené. Všecko to bylo pěkné, ty pozlacené koflíčky a skleničky, ty protkávané hedbávím ubrousky, ale uprostřed toho stál třinohý učený rendlíček se smetánkou; ten rendlíček viděla jsem ale později v každé společnosti, když se

káva pila, což ostatně celku neškodí. – Kávy se nepije víc než jeden koflík, také není způsob více jí vařit, též není obyčej, aby dámy v společnosti více než malinkou skleninku vína požily, spíše se dá dobrá rosolka; zato ale se jí mnoho zavařeného ovoce, což je velmi lahodné, zvláště v létě. Maďarčky jsou v zavaření ovoce zběhlé, bezpochyby že byly jich mistryně sousední Polky, a toť jediné odvětví hospodářství, jemuž se rády věnují a v němž slávu hledají, a jestli nemá asi sto lahví zavařeného, věru nesmí se chlubit, že je řádná hospodyně. Ale dobré jsou ty jahody, maliny, meruňky, broskve; když je na stůl přinese, celý pokoj libou jich vůní zapáchne a gazdina jen kyne hrdostí, neboť není tak lehkou zachovati jim i barvu, tvrdost a vůni!

– Též dobré, musí se říci, jsou vlaské ořechy v medu nakládané, špikované hřebíčkem, a slouží co lík i pro žaludek; a neméně chutné jsou kdoule ve víně a cukru a kdoulové koláčky a víc podobných pamlsků, o kterých mnohý cukrář ani neslyšel. – S velikou ochotností mě domácí paní poučovala o všem, co mi neznámé bylo, a ukázala mi špižírnu, v níž bylo množství sušeného ovoce, zelin a koření mně nepovědomého, z něhož dělají omáčky, dosytky a jinak a jinak ho upotřebují, co by u nás za hatlaninu se považovalo, co mi ale paní velmi schvalovala. Po kolik dní nabízel Jánoš zajetí do Tapolce, to prý je „barz šumná kúpel“; byla jsem tedy zvědava, jakou to krásotu uvidím. Vyjmem-li špatnou cestu a prach, byla jízda velmi příjemná. Zelené vinice na jedné straně, okolo nich ploty z modré střemchy, z planých růží v plném květu, mezi nízkými keři vinná réva, kvetoucí stromy ovocné, z nichž zvláště pěkně vyhlíží růžově kvetoucí baracka (broskev), z druhé strany kvítím poseté lučiny, dále vrchy porostlé dubem a rozmanitým stromovím, modrá čistá obloha nad námi a kolem nás celé chóry zpěvavého ptactva. Tapolca leží v rozmilém závřší, a byť tam našel i nepohodlí a nepořádek jako jinde, přece to zůstane „šumná kúpel“. Všecky ty pramenky, které silným hrkem ze země vrou, jsou pod klenutím ve dvou prostranných zrcadlech, v nichž je lázeň obecná, jedna za dva, druhá za čtyry groše; kolem dokola jde zídka, na níž se položí rohožka, aby se mohli hosté na suchu odstrojit a ustrojit, neboť jinde není kde a od výparu z vody teče po zdích. Když se vleze do vody, zdá se být velmi teplá, nemá ale výše 32 stupňů a je v ní velmi příjemně se koupat; barva její je trochu bělavá, ale tělo vyhlíží v ní zelenavé. Kromě těch dvou obecných zrcadel jsou i čtyry komůrky, kde se může ve vanách koupati; od lázní odtéká voda potokem mezi lukami do Slané. Vedle komůrek bydlí žid, árendár (nájemník) lázní, u něhož v dosti špatné hostinské jizbě dostane se kyselé víno a třeba i něco k jídlu. Před stavením je dřevěný altánek krytý a salaš pro koně, poněvadž tam někdy i více hostů z města je v kúpeli; celá ta stavba je ale v takovém zpustlém stavu, že by se zastesknouti muselo býti dlouho v takových lázních, koho by nepotěšila ta pěkná příroda. Tapolca patří biskupu ungvárskému; dle rozsázení stromů a zarostlých procházek zdá se, že tam býval sad k obveselení a že bývalo tam kdys lepšího dohledu. Tapolca leží od města více na jih, Diósgyőr, druhé lázně, více na západ, hodinu cesty vzdálené; cesta do těchto není příjemná, jedet se po kostrbaté silnici ustavičně v slunci až tam.

Hned u vesnice Diósgyőru, která leží na začátku těsného údolí, stojí trochu zvýší zříceniny hradu diósděrského, sídlo prý to kdys uherských králův; je do čtverhranu stavěn, v každém úhlu kulatá věž, což ovšem již jen z polovice patrně viděti. Pod hradem jsou lázně zrovna u paty vrchu, z něhož sem tam bílá skaliska vyčnívají; stavení je ještě zpustlejší než tapolcké; nájemník není žid, ale lépe to u něho nevyhlíží. Voda je skoro ta sama co v Tapolci, jenže o něco méně teplá; jeden pramen ale, opodál druhých prýstící, též vlažný, má tu vlastnost, že v zimě zachází a teprv před sv. Jiřím nebo po něm opět vyprýští. Lid prorokuje z něho úrodu; jestli totiž před Jiřím se ukáže, je úrodný, jestli ale po něm, neúrodný rok. Ani u zřídla vlažná ta voda není nepříjemná, ale as dvě stě kroků dále, kde ji lid z potoka pije, je studená, dobrá a vytráví žaludek. Vesnice je velmi nepěkná; nedaleko za ní ale je čistý, velmi příjemně položený dům pana nadlovčího Duška, syna to českých rodičů. Dále se údolí víc a víc úží a v té dolině u potoku je za sebou několik hamrů železných a hospoda, kamž si honorace městská ráda vyjíždí; též tam v lese slaví tak nazvané majáles, májovky vlastně; ale tu i mimo májovky každou vycházku, kde je větší společnost a při níž je i jídlo i pití, nazývají majáles, ať už je v máji nebo v září. Když jsme jeli nazpět, páslo se několik volů a koňů i s vozem na zeleném osení a jiní, kteří ještě na silnici čuměli, mířili též tam; což měli stát o hladu, když si gazdové v krčmě popíjeli?

– šli si také na hody a kdožví jak dlouho se tam pásli, jestli zpitý gazda do přikopá ulehl! – Maďar kleje Slováka, Rusňáka, že jsou pijani; ať nekleje, když mu nedává příklad střídmosti sám na sobě.

Vyjeli jsme také do Edelénye. Jánoš byl veselý, on je vždy veselý, když někam jede, dokonce když ví napřed, že se bude mít dobře. Jednu stačí za Miškovcem je městys Sv. Petr, kde se jede přes Slanou; ostatně je městys ten jen tím znamenitý, že tam jsou ti nejodvážlivější zloději koňů. „Keď chce taký hundsvút, ukradne koná, keby na ňom človek sedeu!“ – vykládal mi Jánoš a popohnal Mišu, aby přišli z nebezpečného pro ně povětří. Za mostem je usazená kolonie cikánů, kteří mají chýše vystavené jako ostatní sedláci a hospodářství si hledí; muži nosí místo klobuků černé čepice rovné, ženy hnědé sukně a šátky červené na hlavách, čímž se poněkud liší, ačkoliv i ráz tváří je zcela rozdílný od ostatních. Jsou mezi nimi muži i ženy vskutku krásné, štíhlého vzrostu, podlouhlých tváří, pěkného foremného nosu, velkých, jak uhel černých očí a vlasů, červených rtů a krásných, jak porcelán lesknoucích se zubů; pleť jejich je velmi hnědá, ale jako aksamit, a k obdivu je u mladých děvčat krásná šíje, ňadra a rámě. Avšak krása jejich brzy pomíjí a stáří činí je ošklivými, ba až někdy hnusnými. – Když se cikán civilisuje, bývá příčinlivý, spořádaný a rád se pěkně strojí; ženy jsou pak čistotné a též rády nápadného cos nosí; děti svoje mají velmi rády. Největší část usazených cikánů, zvláště v městech, jsou hudebníci, jiných hudebníků tu ani nemají a nechťí.

Nedaleko Edelénye pozorovala jsem po jedné pastvině samé pahrbky a na otázku dověděla jsem se, že jsou to obydlí těch neusazených cikánů. Jsou to díry do zemi a slámou vystlané lože vzadu, zpředu místo na oheň, nad nímž ten pahrbek slouží co komín; dva „hrnčoky“ nebo kotlík na jídlo je všecko, co tam mají; – dveře z proutí spletené neb ze dříví sbité vedou do obydlí těch podivných lidí, kteří raději v hadrách chodí a bídne žijou, než by se prací mořili a svobodného živobytí odřekli. – Když nastane velká zima, zalezou do prázdných pájet (kde seno uschované bývá), do stohů, kamkoliv, a tak nějak se předrží až do teplejších dnů; jakmile svaté slunce jim rozehrívá klín země k novému životu, pak jim všude spárno; na luče, poli, v lese poduška jim vždy hotova a pokrovec modré nebe nad nimi. V Uhřích užijí se cikán dobře, a není-li spokojen s tím, co dostane, tedy si ukradne, v kterémžto řemesle není zběhlejšího nad něho; kdyby chtěl dělat, byl by cikán k řemeslům velmi důvtipný.

Edelény patří princovi Koburg-Koháry a je to pěkné panství; v Edelényi dal vystavět princ fabriku na cukr, velké stavení, pořádně zřízené, a do ní povolal úředníky z Čech a Moravy, a dělnictvo pozůstává skoro ze samých Čechů. – Musel si vystavěti ale dříve silnici do hor, chtěl-li mít laciný dovoz uhlí; mimo fabriku je tam krásný zámek a při něm park, vesnice je ale nepořádná jako každá jiná a uprostřed ní široká blátnice. – Pan direktor K—r přijal krajanku s velkým potěšením a v kruhu jeho milé rodiny ušel nám den jako hodina.

S večerem rozloučili jsme se s přívětivými hostiteli a s krajany; Jánoš byl nadobyčej hovorný, Mišo a Pani museli poslouchat dlouhé napomínání stranu panského se držení a kroku, a i na nás se chvílemi s nějakým podotknutím obrátil. U šibenice ku příkladu začal: „Eh, ako je to na světě, tu lidí vešajú, a“ – nedokončil, neboť koně zapomenouce jeho napomenutí, ustáli v cvalu, sestřikovali si hlavy, jako by něco si šeptali, začež musel je pokárat.

Každou středu je trh, a v Miskovci jsou trhy velmi silné, zvláště na obilí; už před tím dnem večer scházejí se lidé vzdálenější, kupci i prodavači, a druhý den je dopoledne na ulicích plno a v krčmách do pozdní noci hluk a křik. – Nejenom to je k dostání, co k potravě slouží, jsou tu i boudy s šatstvem, střížním zbožím, nádobím z hlíny i dřeva i ze železa, klobouky, čižmy, zkrátka všecko tu na týdním trhu se dostane, což obyčejné u nás jen o výročním trhu řemeslníci vykládají. – V hlavní ulici stojí prodavačky s drůbeží, s máslem v hrncích, sýrem, s chlebem, s moukou v putnách, s krupicí, kasů žitu a kukuričnú (první je proso), s paprikou, jež všecko v dřevěných kbelíkách mají; krámy se slaninu (maďarsky: szalonna) a „mastí“ (sádlem vepřovým), se sapúnem (slovensky i maďarsky je mýdlo sapún) černým i debrecínským pěkným; zeleninu mají na „košiarách“ vyloženou. Tu opět v korytech ryby ze Slané, která je velmi rybná, a zase krámek s šájo (kotvice, vodní ořech, Trapa natans), okolo něhož mnoho sprostého lidu stojí a jí. Vodní ořech roste zhusta v bahnišťatech okolo Slané a Tisy a slouží chudému lidu tak za potravu jako brambory. Vaří ho, ale dlouho, neboť má

velmi tvrdou slupku, a uvařený rozkrájejí, k čemuž upotřebují krájecího stroje, jako na tabák krájení; pak posolený se jí. Také péci v horkém popeli se může; chutná jako brambor, jenže je více nasládlý; povídají lidé ale, že může snadno zimnici dostat, kdo by se ho najedl. – Prodavačka má krájecí strojek před sebou na stolku, a kdo si uvařené už ořechy od ní koupí, tomu je hned rozkrájí; za „strieborný grajciar“ dostane jich 30 i 40. – Tak je krám za krámkem podél celé ulice a mezi nimi hemží se lid všelikého kroje a řeči, vozy s volmi, koně s kočem, oslíci; jeden druhému šlape na paty, vadí se, klejí, ale žádný se nevyhne.

A což teprv hlučný bývá „Jarmok“! Již před tím dnem k večeru sjíždějí se k městu se všech stran nepřetržitým pasem vozy s všelikým náradím, na nichž sedí třebaš pět a šest osob; osm koňů neb čtyři voli připřaženi jsou, hříbata a psi vedle běží, a to letí s takovou rychlostí, že se prach jako hustá mahla (mlha) nad nimi zdvíhá a daleko dráhu poznamenává, kudy jeli. Ve městě zajedou zrovna do ulic, kam patří; vozy postaví do řady, koně a voly se odpráhnou, uvážou k vozům, kde po celý trh zůstanou, ve dne v noci. Někteří si koupí chléb a něco k tomu, jiní udělají ohníček a pekou slaninu, jiní zase natáhnou se do prachu vedle vozu neb pod něj a tak si čas krátí do spánku. Ti, co se statkom (dobytkem) přišli, zůstanou nedaleko dobytčího trhu. Hospody jsou plny, ulice plny, a přípravy se dějí k stavění budek, které ostatně rychle se vystaví, neboť z většího dílu na čtyřech rasochách natažené plátno boudu činí.

Ráno největší hřmot je na dobytčím trhu, který je pln dobytka hovězího, opodál koňského, ještě dál skotu a vepřového; kdo by se chtěl pustit do té tlačence dobytka a hulákajících kupců a prodavačů, kteří se snaží ošidit jeden druhého, ten by musel mít tužší údy než já, k tomu řádné boty, aby to prostranné hnojiště přebředl. – Po stranách jsou krámky s vínem a pálenkou a na ohních tam pekou na pekáčích vepřové maso, hovězí pečínky, slaninu, jaternice a vaří polívky; kucharka a lavice, kde to vykládá, nevyhlíží chutně, ale sedlákům to nevadí. – Též velký shon je na „buzavásáru“, kde to trochu čistěji vyhlíží.

V jedné ulici nevidíš nic jiného než desky (prkna), šindele, latě, obruče, kádě, rocky (na vodu nošení), okovy (vědra), škopky, koryta (necky) na praní, rámce do oken, dvěře, zkrátka co v hospodářství potřeba od dřeva, to tam už hotové na prodej vystaveno. Nahoře na voze sedí tatík, dole stojí synové neb sluhové, a když kupec přijde, musí, jestli mu to podat nemohou, na vůz lézt a prohlížet si to a musí se proplítat od vozu k vozu mezi koňmi a voly, kteří mezi nimi stojí. Opodál stojí truhláři, kteří postele, stoly, skříně, stolice, truhly – hnědé, červené, s barevnými květinami – a podobný nábytek vyložený mají. V jiné opět ulici je hrnčířské nádobí vedle vozů vyloženo – těch rozmanitých „hrnčoků“, „rajnic“, misek, žbánek a co všecko gazdina potřebuje; tam se ovšem nejvíce ženy tlačí. V třetí ulici uvidíš dvěma řady čizmáře, kteří své zboží po párku přes bidla převěšené mají; „šustrové“ (rozuměj ševci), kteří šijou panský obuv, mají ho na rohatinách. – Za nimi jsou „kalapošiar“ (kloboučníci), kteří svým dílem oko mladíků vábí; v čtvrté opět ulici kotlářové, košiarníci, rešetáři (sítaři), nožíři, kteří kosy, nože, zámky, sekery a podobné hrubě urobené věci mají. – Pak přijdou provazníci a opět v jiné ulici pláteníci Slováci; ti mají boudy u svých vozů a koně při nich, a kteří nemají vozů, ti si položí na dva a dva koly prkno a zboží na ně vyloží.

V hlavní ulici jsou boudy, kde mají střížní zboží, hotové šatstvo čepčiar, čipkárky (krajkářky); žid má vyložený krámeček s falešným zlatem, okolo něhož se mladý lid tlačí, tu opět vlajou s krámkou barevné stuhy (kalouny, pentle), tu má šátky na zemi vyložené, tu opět obdivují krám kočujícího kupce, tu prohlížejí se vyšíváné „širice a guby“, tam opět stojí chudina okolo krámu, na němž viděti obnošené šatstvo, vojenské staré uniformy bez prýmů i s prýmy, šaty paninské, fraky a kaputy, zimní, letní, kalapy mužské i ženské klobouky vybledlých barev a prastarých vzorů, historii mód půl století mohl by číst s té rohatiny. Tu sedí zahradnice s čerstvými květinami v okruhlíkách, tu řadem krámy medovníkářů (perníkářů), tu se smaženými rybičkami, pogáčkami (placičkami ze sádla a mouky) a rohlíky; tu plechár, tu cínar a bůhví čeho ještě všeho tam je. A mezi tím je lidstva jako vln, selští, panští, cikáni, spřežení koňů, volů a oslů, všecko to plyne pospolu jednou řekou. Jakých to rozmanitých krojů! – Tu dáma ve francouzském kroji, šat jen šustí, péro vlaje na klobouku; za ní

polonahá cikánka, dítě nese na zádech jako kotě a na kostrbaté hlavě má také klobouk s kytkou, ale nikdo by nedovedl říci, jaký to byl kdy vzor, jaké barvy; vedle ní běží chlapec, který nemá na těle nic jiného než fracek, skuhravým hlasem prosí o almužnu a děti přizvukují jednotejným kuňkáním. Za nimi žene se široce gazdina v dlouhém šatu, kabátku a v batistovém kulatém čepci, velký šátek přes sebe; vedle ní dívka slušně ustrojená, s učesanými vlasy, bez klobouku, tu „seliačka“ v šátku neb čepci, jak jsem je už byla popsala, a „seliak“ v kožuchu. Tu se žene několik městských řemeslníků sprostších v přilehajících gatích, v kamizolkách, všecko samá šňůra, v malém kulatém klobouku s perem, tu zase jiní v kaputech; tu obklopili mladí pánové pólo ve francouzském, pólo v maďarském kroji ustrojení několik slečinek a nedaleko kupují „parobci“ svým frajerkám (milenkám) medovníky, prsténky, stuhy a ručníky (šátky) a ony jim navzájem péra a kytky za kalapy. Velmi pěkně vyhlíží mladý takový šuhaj, když má volně přes ramena přehozenou širicu a od klobouku mu vlájou péra. – Širica je z bílého flanelu, na způsob burnusu, má široké rukávy, které se ale jen v zimě potřebují, v letě jsou obyčejně při konci sešité a slouží co kapsy, límec je čtverhranný a jde dopolo zad, délka její je po kolena. Zpředu a po celém límci je hedbávím pěkně vyšita. Lemována je všude červeně. Jsou k tomu zvláštní krejčíři, kterým říkají „širičari“. I zemani nosili při posledním sněmu takové širice přes sebe; někteří páni mají je z šedého flanelu zeleně vyšité aneb hnědé modře a tak dle chuti, ale bílé jsou pěkné. – Mezi tím pletou se hajduci v modré své uniformě buď s bílým, buď žlutým šněrováním, vojáci břinkají ostruhama, po cestě leží cikánata, slepci zpívají a zmrzačelých, bledých bývalých honvédů stojí tam řada u domů a zkroušeně prosí o almužnu.

Než přešel trh, uslyšel člověk hovor latinský, slovenský, srbský, francouzský, německý, maďarský, židovštinu a cikánskou hantýrku. Po hostincích a karčmách hraje hudba a v posledních tancují mladí lidé oblíbený čárdáš a tatíkové pijou do pozdního večera, pak se rozjedou pořádní domů, nepořádní pijou, dokud kapsa stačí, a třeba i více; dokud má sedlák kousek pole a kde být, postará se žid o zaplacení.

Byl příjemný den, když jsme vyjeli do Jagru; až do Kövesdu cesta známá, tamodtud dobrá silnice, výhlídka na Matry, tu a tam dvorec, v půl cestě nejspřádanější vesnice, kterou jsem byla posud viděla, při ní pěkný zámek, vpravo Verpelét, kde se velmi dobrý dohán rodí, to bych mohla jedině připomenouti.

Okolo Jagru je mnoho vinic a bedlivě hleděných; půda je velmi bílá a v takové se vždy rodí lepší, ohnivější víno; je také mnohem více vinic než u Miškovce, kde si více polí hledí a vinice skoro příliš zanedbávají, pouze proto, že poslední čas trochu více škody utrpěli neúrodou. Víno dá mnoho práce, než se připraví do sudu, a když není úroda, mají lidé ovšem škodu, poněvadž dělníci zde mnoho stojí, na penězích i stravě, a tu tedy hospodáři raději nechávají nejpěknější vinice pusté a větší péči na pole obracují, což se jim nemůže mít za dobré. – Miškovecké víno je dobré, a z některých vinic zvlášť, že se vyrovná i jagerskému; ale vcelku je lehčí, nemá ten oheň a je veskrz jen žluté. Dokud byly v Polsku lepší časy, vyvážela se největší část vína z těch krajín tam, poslední doby ale málo se ho tam spotřebuje a vinaři mají velmi patrnou škodu, mnohý má kolik set věder ležet a nikdy po něm poptávky. Když se víno urodí, bývá ho zase tolik, že nestačí máj etnikům mnohdy nádobí, že si vypůjčují, a za to, co obnáší, dávají vína, za prázdný okov (vědro) vrátí plný vína.

Jagerské městské sklepy jsou v skále vytesány a jeden nedaleko druhého, stromovím neb křovím zarostlé, vyhlížejí jako nějaké jeskyně; je jich tam víc než v Miškovci, ale jsou na více místech; nad nimi jsou po vrchách všude vinice. Tam je též nejoblíbenější procházka měšťanů; pozve si někoho, vezme s sebou něco k snědku a buď už koňmo, nebo vozmo, a je-li tuze blízko, pěšky zajdou do sklepa. V letě je tam milý chládek a hluboko v sklepě jako v lednici. Tam chodí hospodář od okovu k okovu, až toho, které nejlepší obluby došlo, se natočí do žbánu; nahoře se pak pije a jí a v chládku hová. Velmi lahodné, zvlášť v letě, je tak zvaný irmeš (pelynek), který mají v láhvích a nejvíc přes léto pijou; ty nejlepší zralé, zcela čisté červené hrozny seberou se, zrna oberou, a na ty se naleje dobré, staré červené víno, nechá se stéci, ještě jednou naleje a dvakrát tak přetáhnuté dá se do láhve, do níž se dá něco málo peluňky a skořice. Dobře zadělané nechají se v sklepích a v letě je to velmi příjemný

nápoj; kde nemají dobrých sklepů, tam ho pijou dříve, sice by nevydržel. – Když uctil nás jeden pán spravedlivým tokajským a starým jagerským, teprv poznali jsme rozdíl mezi oním a tím, co za takové se draze prodává. Někdy jsou sousední vinice a rodí velmi rozdílná vína.

U Jagru je vidět také mnohem více zahrad a zelenina se odtud do okolí roznáší. Předměstí je sice málo lepší než kde jinde, ale město je čisté, pěkné domy z kamene a cihel stavené, dlážděné, zkrátka je pěkné. Je tam as deset kostelů, pět je klášterů, arcibiskupský palác, lyceum, na němž je hvězdárna, pěkný komitátní dům a více pěkných privátních budov. Hlavní chrám je staven ve vlaském slohu a činil by svou stavbou větší snad dojem, kdyby na jiném místě stál; vnitřek je pěkný, jednoduchý. V popředí je terasa porostlá travou a tam, ač právě neděle byla a lid do chrámu chodil, pásl slouha voly a práskal bičem, až se to daleko rozléhalo; ale co je komu do toho, když to byly panské voly! – Pod terasou jsou sklepy arcibiskupské. – Pěkná jedna památka je tam ještě z panování tureckého, a sice štíhlá věž, která stojí o samotě, na pláče před klášterem milosrdných bratří. Mešitu rozbourali, vlastně přestavěli z ní klášter milosrdných, a věž nechali pro památku. Je to stavba vkusná a liší se ode všech jiných, jak by ji vysoustroval; nahoře je půlměsíc a nad ním ční vítězný kříž. V městě je arcibiskupský park, botanická zahrada, promenáda pěkná, teplé lázně a procházka na kalvárii, která je hned před branou k miškovecké straně, kde stávala kdys citadela, jejíž pozůstatky dosti zachovány jsou. Život v městě je tichý, není po ulicích takového hřmotu jako jinde.

Kroj vesnického lidu, který jsem tam viděla, nelišil se od ostatního, vyjmouc snad vybranější látky a že mladí mužští u konců černých šálů na krku zlaté třepení přišité měli. Večer byli jsme v hostinci; u všech stolů seděli hosté s kloboukem na hlavě, hulákali a třískali do stolů, jako by o bůhvíco vyjednávali, a nebylo to nic, jen tak zvyk. – U otevřených oken hrála společnost cikána Buňka, která po celé tamější krajině za nejlepší vyhlášena je, a nejen tam, i ve Vídni, kde v divadle slyšeti se dala. – Nejlepší houslista ze společnosti stoupne vždy kepředu a udává thenia, dle něhož se ostatní řídí, aneb sání originální svoje fantasmie přednáší; partesu nikdy nemá, málokterý snad zná noty. – Je to divná hudba, a ucho navyklé na hudbu dle jistých pravidel se řídící nemůže se hned vpraviti do té divé směsice tónů. Hravá veselost mění se náhle v divou rozpustilost a postupuje až k nejdívější náruživosti; milostné hlasy lásky proměňují se v smutné lkání, v zoufalý pláč a nářek, tak se střídají myšlenky té hry, a někdy ukončí herec jediným pronikavým, zoufalým výkřikem, jako by jím všecku svoji bolest i s duší vydechnout chtěl. Avšak za ty svoje kouzelné fantasmie si Buňko nedobyl tolik pochvaly, jako když spustil nějakou oblíbenou národní; tu bylo potlesku a výkřiků, jako by šlo o vítězství. – Když jsme vyšli z hospody, bylo půl noci, náměstí bylo prázdné, měsíc jasně svítil a z blízkých zahrad ozývaly se sladké hlasy slavičí a mísily se s melancholickými zvuky cikánových houslí, jež tichou nocí daleko zaznívaly jako žaloba opuštěného srdce.

Ráno když jsme odjížděli, bylo po ulicích živo; byl trh a druhý den začal „jarmok“; také jsme celou cestu potkávali vůz za vozem, ten se čtyřmi, ten s osmi koňmi, na každém bylo buď plno náradí, buď pytlů s obilím, na nichž seděli a leželi namaštění sedláci z celého okolí, až od Debrecína, neboť v Jagru jsou velké trhy. Hříbat a psů hnalo se vždy několik okolo vozů, a u slovenského povozu mimo hříbete a psa byl chlapec alespoň jeden a takový desíti – dvanáctiletý klučina s takovou jistotou sedí na předním koni, tak znaleckým okem poohlíží se po kolech, vozu a postraňcích a takovým mužným hlasem zná poroučeti a bičem točiti a praskati, že koně myslí, kdoví jakého to chlapíka se musí bát, a na jeho komando poslouchají výborně. Táta spí na voze v plné důvěře ve statečnost svého syna. – Mezi těmi pletly se kolešy rohožkou kryté, dvoukolové karice, aneb se bylo co vyhýbati šestispřežnímu kočáru, v němž si hověla nějaká Milost, s hajdukem na kozlíku a kočíšem na předním koni; také ne jeden velmožný pán koňmo kolem nás přelítl a za ním chrt a za chrtem cválal opodál hajduk v bílých gatěch, červené vestě a modré kamizole s bílými šňurami, péro za klobúkem; dobře že bylo dost místa k vyhýbání, sice nevím, kde bychom se byli chvílemi směstnali.

Odpoledne přijeli jsme do Harsánye, kde jsme v hostinci trochu zastavili; v jizbě pro pány to ještě tak tak vyhlíželo, ale v protější jizbě pro sedláky žádná podlaha, dva dlouhé stoly a lavice kolem zdi, ale jen zhruba urobené, skoro neohoblované, lavice alespoň byly jen otesané dřevce. Pítí stálo

ve žbánkách. Ptala jsem se sklepníka, proč to nemají přece trochu lépe zřízeno, a on mi řekl: proto, že by lepší náradí hosté roztloukli; když se opijou, hádá se to, až konečně rvačka se strhne, a pak popadnou kde co, kdyby tu stály pořádné sesle, otřískali by si je o hlavy, ale takovou ukovanou lavicí nemůže vládnout a nohu z ní tak snadno nevytrhne. Ostatně nemají doma lepšího nábytku. Takovým výstupům musí tu člověk přivyknout. Huť bylo s panstvem, ti když přišli, muselo se uvařit, co nejlepší k dostání bylo, a když se najedli a na mol zpili, začali tlouci talíře, křičet, vymýšlet si všelikých hraček, jako třeba tu střílet v jizbě do oken nebo do dveří, a podobných husarských nápadů měli. Dokud nepřišel hostinský pro plat, bylo dobře a přátelsky s ním i do hovoru se pustili, jak ale při odchodu se hlásil o plat, byl v nebezpečí dostat výprask a být vyhozen z vlastního domu. Někdy přišel k penězům, někdy také ne! – Co se posledního poznamenání dotyce, myslím, že žádný hostinský nepřišel k zkrácení; jestli mu zůstal jeden dlužen, připsal více jinému; je to vůbec známá věc, že jsou uherští hostinští přenáramní dřiči a že v Praze neb ve Vídni v nejlepším hostinci o třetinu méně by host platil za pořádně přistrojený oběd než zde za všelijakou někdy hatlaninu, k níž potřeby ho velmi málo stojí, poněvadž mají skoro každý své hospodářství, domácí lacině nachovanou drůbež, a co od ostatního masa se potřebuje, též v domácnosti se poráží. Obyčejně jsou to Němci, Čechové nebo Moravané, kteří nachovavše si ve větších místech co sklepníci neb podomci několik set, hospody od pánů si najmou lacině a s trochu podnikavostí a příčinlivostí záhy zbohatnou.

Krčmáři jsou skoro veskrz židé, a jakých chytrostí sprostý lid k sobě lákat ti užívají, to je známo; dokud má sedlák trochu obilí, slouží mu žid raději než panu grófu, však i toho má v kapse. Dokud má sedlák dobrou gubu na ramenou, dá mu na dluh, a když je ten zpozdlílec holý žebrák, vysměje se mu. Což je platné kázání proti pití pálenky, co spolky střídmosti, když není škol, aby mládež hned od útlého mládí rozumně vedena byla!

Když jsme jeli domů, seznámila jsem se mezi společností s jistou vdovou po důstojníkově, kterážto mě velmi zajímala a mnoho ze svého života mi vypravovala, když jsme se někdy sešly. Tu mi také ukazovala maďarský staronárodní kroj, v který se poslední čas paní při každé slavnosti obléčely a jej zavést chtěly v obyčej. Sukně s malým slepém, k tomu kabátek, zlatý čepec s špicí napřed a závoj a úzkou zástěrku k tomu; rukávy u kabátku úzké, u ruky dole přehnuté vzhůru. Všecko to ale z látek těžkých hedbávných, zlatem vyšívaných, a všecko ostatní zlatem a stříbrem bohatě ozdobené, hlavně čepec. Děvčata vlasy učesané a sítě zlaté přes ně.

Maďarky milujou velmi šperk a nápadný šat, a kdyby i ostatní šat nebyl zcela v pořádku, náramek a mandel prstenů musí být. Také v domácnosti vede se všecko hlučně a bohatě; jen trochu možná paní musí mít „kuchařku“ (což je skoro vždy Slovák), „služku“ (posluhovačku) a „fracimorku“ (panskou); jsou-li děti, je třeba o několik víc; k tomu jsou ještě „kočič“, „bíreš“ (u volů), ženy jejich a ještě někdo, a tak je plný dům lidu, kteří překážejí jeden druhému a žádný vlastně nic nedělá. U panstva musí být několik lokajů, kočičů, kuchař, zahradník a bůhví kdo ještě; nyní ovšem je nářku, že jsou zlé časy, že nemohou držet pořádný dům, polovic těch lidí se pusť ze služby, ale ještě ta polovice je zbytečná, která jen zahálí, neboť se domácí lid jen k domácí práci upotřebuje, na ostatní se zjedná. – Co jen trochu možný dům je, tam se nestará paní o hospodářství, nemá-li klíčnici, vydá kuchařce, co třeba, poručí, co se bude vařit, ale do kuchyně nejde se podívat, to by věru hanba bylo. Velice se tomu divily, že u nás i vznešené paní se nestydí v čas potřeby jít do kuchyně vařit a že umí vařit. Paní sedí v svém pokoji, baví se buď ženskými pracemi, buď, je-li velmožná, nějakými titěrkami, neboť čtení a duševní takové zábavy jen některá miluje, podiva se po zahradě, poklepá si v parádním pokoji, když přijdou návštěvy, strojí se k polednímu, po obědě pospí, a tak ujde příjemně čas. Nad zahradou má obyčejně paní dohled, neb, jsou-li, dcery, ale to se týká více květin a pořádání, ukládání semen a těch maličkostí, práci musí jiný zastat; obyčejně bývá zahradník jen v trochu větším domě, aneb má kolik dohromady jednoho. – Jisté však časy jsou, kde je paní vidět v kuchyni, ale to nesmí tam cizí noha vkročit; bývá to v čas trhání ovoce, když se vaří ty všeliké zavařeniny, lekváry (povidla), když se suší a nakládá; to dělá paní a to její chloubá, na to sbírá recepty v celé krajině a nešetří peněz; takových láhví a sklenic musí být celé barikády v špižárně, má-li se

řící: „To je gazdina, ta umí gazdovat.“ – Pak se rády plitkají s dortíčky a podobným pečivem. Když takovýto úmysl služby pozorují, říkává kuchařka: „Ja jaj, kýho zránika (čerta) si ta naša pani vyhútala (vymyslila), pře pár pogáčkov mísíme behať a slúžiť všetky, pridě i bíreš miesiť (míchat) těsto, křik budě a robota, a nakoniec budě z toho ništ.“ – Takových dobrých chutných pečiv, co české hospodyně robí, koláče, bábovky, pletence a jiné, to zde není, někdy se nechá člověk jménem zmást, myslí, že to bude koláč, a ono je to „ništ“ – placka. – Nejvíce se ale bere pečivo u cukráře, který i v každém menším městě bývá, poněvadž se zde mnoho takových sladkých věcí sní a v letě mraženého mnoho. Při tabuli přijde člověk někdy do nesnází, když má jíst, nač zvyklý není, jako syrovou cibuli k masu přikusovat. Je tu takých divných příkrmů a omáček, že by si je jinde ani vymyslet nedovedli, na které ale škoda příprav, ku příkladu sušená tykvíce zadělaná, nezralé angrešty sušené na omáčku atd. Jinak, ačkoliv všecko na sádle pečené i smažené a sádlem maštěné je a při všem, mimo moučná jídla, mnoho papriky se užívá, jsou jídla dost dobrá. U nás když je host, hledí se vždy na jakost jídel, zde na mnohost, a vybranější i nejvšednější jídla přijdou na stůl, mohl by si každý z té směsice něčeho dle chuti vybrat, kdyby to slušnost dovolovala. Maďarka pobízí „tessék“ (nech se líbí), Slováčka „nak sa páčí“ – a nechtě ji urazit, musíš jíst, třebaš nechutnalo. – Obyčejně se dá na stůl nejen dvojí trojí víno, ale vždy i minerální voda parádská (nepříjemná, zapáchá jako staré vejce), sulnická kyselka aneb některá jiná kyselá, které se míchané s vínem rády pijou. Maďar rád jí v společnosti, kde je hlučno, rád uctí a dá se vidět, když si hosta zamiluje.

Netroufám si úplný úsudek o národu pronést, neboť jsem málo mezi nimi žila, ale pokud jsem je poznala, jsou dobří lidé, úslužní i srdeční, když jen člověk k nim je vlídný a s nimi srozumět se může! – Aby se ale hned domluvil a vlídnou tváří přišel vstříc, jako Slovan, to u něho není. – V řeči je velice zdvořilý a titulů „tekintetes úr“, „ténsúr“, „ténsasszony“, „nagyténsasszony“ atd. se zhusta užívá; nikdo ale snad na světě nezná více hřešit, proklínat, než Maďar, pro to má tolik původních hrozných slov, že se mu z úst řinou jako rachot hromu. Jistý maďaron řekl, že už proto více se mu líbí maďarská řeč než která jiná, že má tak vydatná slova pro klení. – Maďar je hrubých mravů, prchlý, a kdo ho rozhněvá, běda mu, odpustit nezná tak brzy; v řeči, v chůzi, v celém svém pohybu je vážný, k práci ale lenivý a s výmysly prospěšnými, důvtipnými hlavu si pranic netrápí, ačkoliv by někdo myslel, vida ho ležet na divánu, zápraží aneb kdekolvěk venku, třebaš kolik hodin, a dohán kouřit, že reformy celých říší vymyslel. A nač mu to! Rychlého koně, jeden šat, dohán, víno, bílý chléb s čerstvou slaninou a štíhlé děvče, toho se mu posud dostává a více si nežádá! Mluvný, zpěvný a věčně tancechtivý, jako Slovan, není Maďar, když se ale rozohní, pak je divoký, vášnivý; kdo ho zná vyburáčet z jeho pohodlnosti a nadchnout slovem pravým, za tím půjde do pekla a v takovém nadšení se povznese až k hrdinství; pravá povaha jeho ale není hrdinská, ba spíše povolná až k bojácnosti. „Der tapfere Ungar“ je historická fráze jako „der edle Ungar, das edle Magyarenvolk“, kterou přežvykuje spisovatel po spisovateli, posuzující národ dle bohatých kavalírů, kteří proslavili se ve světě několika geniálními kousky, kteří v cizině bohatstvím plýtvali, obětovností a šlechtností, a o tělo a duši svých poddaných za mák se nestarali. Hrdý je Maďar, ano, náramně hrdý, a *magyar ember* jedině velký, slavný! – Nezná jen svůj – vlastně on nezná jiný národ, a svůj také ne, sice by věděl, že je malý a těch reků že se málo z jeho krve zrodilo, nechlubil by se, od něho že všecko pochází, on že zeni zvelebil, on že je učitelem a pánem ostatních a jeho (ta chudá) řeč že je nejkrásnější! – Krásná je to ctnost – národní pýcha, ale nesmí být nespravedlivá, uznávat musí práva druhého, by se jmenovat mohla ctností! Maďar všechny ostatní národy v jedné říši s ním žijící považoval (navzdor tomu zdánlivému bratrství) za své poddané, ale nejopovrženější mu byl Slovák, ten dobrý, tichý jeho soused, ponížený sluha, pracovitý dělník, příčinlivý jednatel a zaopatřovatel nejpotřebnějších mu věcí, který mu nejvytrvalejších bojovníků posílal, tomu by chtěl upřít důstojnost člověka. V které to asi lidumilné duši se ta průpovídka zrodila: *Tót něm ember?* — Nejspíš že si ji vymyslel podlý odrodilec; pravý Maďar při vši pánovitosti a neuznalosti byl poctivější nepřítel než ten. Jedenkráté mluvila jsem v společnosti s Maďarem, kterému mohl člověk pravdu říci; ptám se, proč oni Slovákův nenávidí, jimi opovrhují? „Je to lid také otrocký, podlízavý, opijí se a pak leží jako to dobytče, to je u nich

velice k vytýkání.“ – „Liché je to, Maďar je známý co pijan, pije víc a silnějších nápojů než Slovák; jestli víc vydrží, to není zásluha. Jsou-li podlízaví a otročtí, přivedlo je k tomu hrdé, libovolné, panské vladaření nad nimi.“ – „Bez karabáče se ale s tím lidem nic nepořídí.“ – „Tím jste právě moje slovo do tvrdil.“ – „Ale ostatně se jim bezpráví nikdy nestalo, dobře se jim vedlo, peněz máte mezi nimi víc než mezi Maďary, školy měli, zkrátka neměli v ničem nedostatku.“ (!?)

Tváře dokazují tu velkou rozdílnost; mezi vyššími stavy viděti mnoho krásných tváří, zvláště mužských, to jsou ale právě slovanského rodu děti, s tím podlouhlým obličejem, krásným okem a jasným čelem. Jak přijedeme mezi pravé Maďary, vidíme jen široké tváře, nízká čela, husté obočí a malé jiskrné oči, postavy ne tuze vysoké, ale silné, kostnaté; ženy jsou vysoké, dobře rostlé, ale málo viděti pěkné kulaté formy ženské. Výraz v tvářích mají pochmurný, nevšímavý; jistá Slováčka, která dlouho žila v Debrecíně, s níž jsem se sešla, když domů se vracela, řekla: „Nělubim já Maďarov, to ľud divý, nevědomý, a z tváří mu vyzerá ništ.“ – Maďaři ale naopak Slováčky milují a povídají si o nich, že jsou čisté, veselé, pěknotvárné, jen to prý není pěkné u nich, že jsou prsnaté a že mají mnoho dětí.

Maďarky nemají mnoho dětí, obyčejně dvě tři, a na těch nevisí s velkou láskou a pečlivostí. Život panuje u selského lidu patriarchální, otec je hlava rodiny a děti, svobodní nesvobodní, žijou u něho a jemu pracují. Též u vyšší třídy jen mužská hlava platila, dceři ani věno dáno nebylo. Ani u těchto není poměr rodinný tak srdečný a útulný, jak by měl být, a poměr manželů je velmi svobodný; někteří srozuměvše se, žijou každý v jiném poměru, jiní zase se rozejdou jeden vpravo, druhý vlevo, aby se teprv po dlouhém čase anebo nikdy více nesešli, a takováto manželstva byla věcí tak obyčejnou, že nikomu nenapadlo tím se urážet. Vůbec je obcování mužského pohlaví s ženským velmi svobodné a konverzace vede se v společnostech někdy tak závadná, že by paní z „auslandu“ neslušností, ne-li hůře, nazvala ten zvyk zakořeněný, jenž nikomu zde nezdá se být hříchem.

Jistý šlechtic povídal nám jednou, že posílával za čas vojny maďarské svým známým děvčata, že se vždy na něho obrátili, když potřebovali markytánku. „Jednou jsem jim poslal naši kuchařku, velmi pěkná Slováčka to byla, statečná, podnes jí lituju; zabila ji kule, když chtěla svému raněnému milému pomoci z bojiště.“

Jednoho dne konečně rozloučila jsem se s přítelem a známými a odjela po vozíku, který odváží cestovatele do Tiszakeszi na parní loď; jel s námi měšťan jeden a šlechtic od Košice, který cestoval do Pešti. Na půl cestě už zmizely s očí sem tam roztroušené dvorce a statky a jeli jsme jednotvárnou rovinou až do Tiszakeszi. Vesnice leží u samého břehu Tisy, opodál vtoku Hernádu; stavení jsou čisté drženy, ohrazeno je každé plotem z rákosí a též rákosím kryty jsou střechy, na nichž zdaleka vidět státi čápa, jak se rozhlíží po krajině. I ve vesnici sem tam ho potkáš a docela flegmaticky okolo tebe jde a pranic si krok nezmejlí, každý se spíš jemu vyhne. – Projde i ves, dvůr, pobaví se se svou nejmilejší, má-li hlad, zamíří do bahen podél břehu, zkrátka žije jako nějaký velký pán. Každý se bojí mu ublížit a nechá ho dělat, co chce; dokud prý hlídá čáp na střeše, nevznikne oheň, jak se mu ublíží, pomstí se a zapálí sám, to prý se už nejednou stalo.

As po dvou hodinách strhl se křik od břehu: „Loď jede!“ – a děti, které běžely a hrály si na lodích u břehu, a ženy, co tam praly, umývaly nebo besedovaly, otočily se na tu stranu, a muži nechali pletení sítí, správy na loďkách a prámech a zastali na místě, kde loď přiráží. Z vesnice přinášely gazdiny kurence, vejce, máslo, ryby a j., jestli by na lodi potřeba bylo koupit. Rozrážeje mocným prsou líné vlny Tisy, že se vysoko vzdmou a v tisících perlích po bocích dolů padají, pluje „Neptun“ okolo nás, pak couvne, otočí se bokem, lodníci hodí kotev na břeh, rybáři upevní mostek a už se hrne lid z lodi a na loď. Kupuje se, nakládá, pořádá, ale všecko v rychlosti. Než minulo půl hodiny, už jsme zase plouli dále. Ohlídl jsem se po společnosti na palubě a hned seznámila se s veselou hovornou Vídeňankou, která byla vdaná za „hofrichtra“, jak zde jmenujou panského správce. Její muž je Čech, z Prahy, a má velmi známé jméno; ona si ale hrála na velkou Maďarku, ačkoliv neuměla dobře maďarsky a každou chvíli němčinou vypomáhati si musela. Mimo ni byly tam dvě šlechticky,

několik pánů šlech- i nešlechticů a pan generál baron Haynau s pobočníkem. Na třetí třídě byli židé a chudý lid.

Zanedlouho sešla se společnost do velké kajuty k obědu. Zde jsou dvě velké kajuty, jedna menší pro paní, druhá prostranná pro muže, kdež se i jí. Zvláštní komůrky pro jednoho neb dva jsou nahoře, a to je první třída; může si tam také jíst každý sám pro sebe. Měli jsme k obědu nejvíc ryby z Tisy, velmi dobré chuti; odpoledne jsme šli všichni zase na palubu, nebo v těch dolejších kajutách bylo tuze dušno. Pan generál procházel se po palubě a jeho vysoká postava čněla mimo našeho kapitána nade všecky a známé dlouhé kníry vlály mu okolo lící. Mužné pravidelné rysy, vysoké čelo a oko jeho ostře se každému dívalo do tváře.

Večer, když jsme v paninské kajutě rozestlávaly si polštáře, tázala jsem se Vídeňanky: „Ale jestlipak také umíte jezdit na koni a kouřit cigára jako statečná Maďarka?“ – „Mám svých pár koní a přála bych vám vidět jezdit s nimi, to je radost! Na koni ale nemohu jezdit, jsem tuze tělnatá; cigára však kouřím ráda, když jsou dobré.“ V tom pozůstávalo také celé vlastenectví veselé Vídeňanky.

Pomalů všecko utichlo a jen šplichot vln odrážel se o kulatá okénka, a konečně i ten slyšet nebylo, zůstalať loď nakrátko stát. Bylo ke třetí hodině, když jsem se probudila; Neptun plynul už zase, v kajutě bylo náramně horko a na poduškách vyšívaných paní baronky procházelo se několik kousavých zvířátek. Ticho jsem vstala a vyšla na palubu; kapitán seděl nahoře u kompasu, dva lodníci seděli v čele lodi a hovořili spolu horvátsky, ostatně nebylo nikoho vidět ani slyšet. Na nejzadnějším obzoru nepřehledné roviny vycházely červánky; co jsem na loď sedla, jeli jsme vždy rovinou, nepřehlednými dalekými pustinami, kterými se Tisa vine tak zdlouhavě a takovými zatáčkami, jako by se jí ani nechtělo dojít cíle. Tři čtyry míle od sebe roztroušeny jsou vesnice a pustý, nedaleko od břehu, ostatně nevidíš nic než v bažinách háje bílých vrb, vysoké rákosí a holé prostory, na nichž se prohánějí sem tam stáda divokých koňů, bílých volů a mladých býčků; někdy zdálí vidíš něco letět, rychle, rychle letí to, jak by vodní vlaštovka to byla, už je blíže, a tu rozeznáš koníka a na něm člověka se širokostřechým kloboukem a v povětří vlajícím kožichem. Je to pasák koňů, divoký syn pustý. Zastaví se, podívá se, a už zase zatočí koněm, kožich nad ním zavlaje jako křídla a zmizí ti ve chvíli s očí. Už vstalo slunce hor, už bylo celou velkou ohnivou kouli vidět na obzoru, když teprv na lodi stávalo se živěji.

Pomalů byla paluba plná a veselá moje sousedka navrhla, abychom na palubě snídaly a potom si zakouřily, že je to na vodě zdravé; s prvním jsem byla srozuměna, ale tu druhou rozkoš nechtěla jsem s ní sdílet. Dobře jsme se vespolek bavili, jen můj předešlý spolucestovník sám a sám dole seděl, a když jsem ho nahoru pobízela, řekl, že nemůže svoji trudnost přemoci, a také nešel. V poledne přijeli jsme do Szolnoku a tam se společnost rozdělila, jedni zůstali, jiní sedli na železnici, mezi posledními byla jsem i já i Vídeňanka, která jela navštívit rodiče. Szolnok je město, jako každé jiné v Uhersku, z bláta stavené; tam to ale jinak být nemůže, kde není dříví ani kamene. Položení města je velmi nezdravé pro blízké bažiny, a ustavičně panuje tam zimnice.

Železnice od Szolnoku k Pešti táhne se samou rovinou až k Pešti; první štace od Szolnoku je Abony a vpravo dolů táhnou se kečkemétské pustý, druhá štace je Cegléd a mezi nimi leží Világos. V Ceglédu přinesli plný „košiar“ hroznů, ještě dost šťavnatých, na prodej, ale jeden hrozen za třicet krejcarů stříbra. Večer přijeli jsme do Pešti a ráno jeli k Vídni; tam jsem se rozloučila s přívětivou paní S—ovou a musela jsem jí slíbit, že ji navštívím, jestli na druhý rok opět v tu krajinu se podívám. Bylo ujednáno, že dále ještě se podívám, ale čekal mne list, jehož obsah mne donutil rychle do Prahy se navrátit.

Z UHER

Tak jako u nás v Čechách k nóbl tónu patří, aby si lidé nejen z potřeby, ale více pro vyrazení do lázní zajeli – to jest, kdo na to má —, tak to i v Uhřích způsob. —

Jak známo, je v Uhersku velmi mnoho minerálních vod a kúpelí. Že žádná z těch lázní nepožívá té světoznámé pověsti jako třeba naše Karlovary, ani tak navštěvovaná není, toho vinu nelze snad ani tak hledat v slabší moci a léčivosti vody, jako v předešlé uzavřenosti země, netečnosti a nevšímavosti maďarské. – Než proto přece mají několik kúpelí, které po celém Uhersku a sousedním Polsku známé jsou a kamž mnoho hostů přichází; – nejvíce navštěvovány a nejslovutnější jsou lázně v Starém Budíne, tak zvané turecké, „kdež vře voda živým ohňom,“ jak mi jedna žena vykládala, Teplice v Trenčínsku, Sliach ve Zvolensku, lázně bardějovské (Bartfeld), libavské ve Spiši, parádské v Hevešské stolici v Matrách, mimo množství jiných menších, více méně zpustlých, známých a navštěvovaných jen od okolního lidu. —

Smluvilo se nás několik, že zajedeni do Sliache, dílem pro vyrazení, dílem pro potřebu. – Mělo to být hned prvního září; „kočiš“ také časně ráno koč z kolny vytáhl, ale musel se ještě mazat, koně nebyly kované a sedátka v kočí nebyly zavěšené, zákolníky chyběly, které prý nejspíš že jakýs „hundsvút cigán ukradol“, a než se to všecko zřídilo a opravilo, prošly tři dni, a čtvrtý den ráno jsme ještě byli doma, protože naše gazdina pogáčky na cestu pekla a panu doktorovi časně ráno vstávat se nechtělo. Byla hodina s poledne, když jsme vyjeli; seděli jsme v chládku pod rohožovou střechou, kterou byl kočíš na čtyry palice (hole) nad námi zavěsil. – Koč byl dřevěný, jak obyčejně jsou, uvnitř hodně slámy a na ní pokrovce (huně), by se nám měkce sedělo; při kočí čtyři koně v jedné řadě zapřevené. – Slovem jeli jsme jako páni. – Po městě zastavovali nás známí s poptávkami a bířešové i kočíšové, kterým známo nebylo, kam nás Janko veze, bez ostychu na něho si křikli: „Kdeže iděš?“ – a Janko rovněž hlasitě odpověděl: „Do kúpelov.“ – Za městem se ještě kočíš trochu zastavil, by si nacpal pipu (dýmku). Maje nacpáno, žádal od pánů ohně; když mu pán jeho ohně dal, bafl si několikrát, vrecko s dohánem položil si na hlavu do zahrnuté střechy klobouku, zatočil bičem koňům nad hlavou, rychle s námi po písčité rovině uháněje. —

Přes vesnice Koláry, Velkou Calomiji, Ipolykeszi, pustu Kápu přijeli jsme na první staci do Balogu, kde se vzala příprěž, neboť nechtěl doktor s vlastními koňmi dále ject, že bychom nejeli rychle. – Uprostřed vesnice před jedním stavením ležela kláda, na kládě seděl zavalitý muž v širokých plátěných nohavicích, boty s ostruhami na noze, klobouk s perem na hlavě, krátkou pipu v ústech, vedle sebe palici. – Dle palice pozná každý pana „bíró“ (rychtáře), jiný palici nenosí, a rychtář bez toho znaku své hodnosti ani na dvorek nevyjde. — Jak kočíš před stavením zastavil, richtár posmekl, ptaje se zdvořile, chce-li velmožný pán „rospon“ (Vorspann). Slyše, že ano, vzal palici a odešel, by sebral některého pacholíka, který by schytral pasoucí se koně. Vědouce, že to dlouho trvat bude, než „koniar“ koně schytá a zapřáhne, chodili jsme trochu po vsi. —

Krajina je pěkná. – Na západ modrají se vysoké hřbety Janovských hor, na jihu pohoří Novohradské se sklání. – Z Novohradské do Hontánské stolice táhnou se vrchy Bereženské a od Krupiny dolů zabíhají vrchy Hrušovského pohoří, nejnižší to výběžek Stávnických hor. Širokou tu kotlinu, ležící mezi těmi vrchami, protéká lpěl, plůžic se jako hádě mezi zelenými lučinami, na které každé jaro svoje rmutné proudy vylévá do Dunaje. Po břehu rozkládá se mnoho močálů, zarostlých vrbinou, rákosím, šachorem (sítí), mezi nímž se z jara leskne šat sličné „vodnej dieuky“, také „lepá diouka“ zvané (Nuphar luteum), a později vysoký, štíhlý „lokaj“ svou bělorůžovou korunou se honosí.

Po vršinách rodí se dosti dobré víno a ve vinicích nazvíce sázené ovocné stromy dávají hojnost dobrého i krásného ovoce, sluky, baráčky, meruňky, hrušky i jablka. Pole je tak úrodné, že kdyby prý popele zašil, by žito vzešlo. – Tak se tomu i podobá, neboť při tom špatném hospodaření, při špatném vzdělávání polí přece „zboží“ je hojnost. Poněvadž katastrální vyměření polí tu posud uvedeno není, mají gazdové pole na „zboží“ při jedné straně dědiny neb města, na sadbu při druhé straně, a také

i luka jsou vespol, a kdyby si nedali jisté znamení, nevěděli by mnohdy, čí které pole je. Jeden rok zaseje se obilí, druhý rok na to samé pole zasázejí sadbu, a to se pravidelně ob rok mění. Když pole zorají, zvláčí je roštím a sejou; všecko kamení, bej li, chrašť se nechá, a tak vyhlíží novozaseté pole jako u nás starý úhor. Zvlášt' chabdí (divý buoz) celé lesíky vidět na polích. Z chabdového ovoce pálí pálenku, kterou též co lék potřebují pro „mrchavý krč“ (křeč v žaludku). – Při takovém rozdělení polí nemůže to také jinak být, než aby všickni naraz sklízeli, což se také děje. Obvykle ve vsích rychtář a v městech hajduk (panský neb úřední sluha) začátek senoseče, žatvy, sklizení kosienka (votava), kukuřice a sadby i vinobračky ohlásí. Nejvíc seje se žito (pšenice) a rož (žito), jarec (ječmen) řídčeji. Kukuřice sází se velmi mnoho, též mnoho bobů; – hrách a šošovice méně než u nás. Ze sadeb je hlavní věc „kapusta“ (zelí), pak „krumple“ (zemiaky), „těkvice“ (dýně), „uhorky“ (okurky), což vše s bobem a kukuřicí na jednom poli roste, tvoříc jedinou huštinu přikrytou širokými listy dýní. Mezi těmi prodírají se tu a tam stopky bobů, lodyhy okurek a dýní, vinouce se okolo vysokého silného stébla kukuřice a kráslíce ji žlutým, bílým a červeným květem. Je třeba vždy listy dýní protrhat, aby slunce proniknout mohlo. – Také vidět kusy země doháněna posázené, avšak za nynější doby, co tabáční monopol zaveden, nesází se ho již tak mnoho, lidu je ta obmezenost neobyčejná, nechce se jim ucházet o dovolení, by dohán sázet směli. – Pastev je velmi mnoho a dobytek rožní, koně, skot i „svinský“ je od nejčasnějšího jara až do „tuhé“ jeseni ve dne v noci „vonku na paši“.

Dědiny od Ďarmot k Šahám více jsou obydlené Maďary než Slováci. – Ticho bylo po vsi, neboť se sklízeli kosienok na blízkých lukách a všecko to bylo venku; jen několik starých „néniček“ šukalo po domácku a dvě stály vykasané v struze, „plákajíce“ na lávce položený „šat“ dubovými deskami. Horko bylo, koně krvácely, jsouce od bzikavek seštipané; když se kočí chvíli díval, jak se ošívají, odešel a přinesl hrst „masliakových“ listů, který bujně všude okolo plotu roste, a začal nimi koně natírat. „Proč to děláte, Palo?“ ptám se ho. – „Eh, pře tie běsné muchy,“ odpověděl. „A pomůže to?“ – „Eh ver pomouže; kód sa koně natru masliakom, nėsadnė na ně mucha,“ ujišťoval Palo.

Konečně přilítl z jednoho konce dědiny kočíš na koni, tři koně za sebou táhna, a s pomocí Palíka a richtára, který dostal diškreciu, jeli jsme za hodinu dále. – Z luk ozýval se zpěv, bylo tam hluku a šumu dost a dost; Maďar sice není zpěvný ani hovorný, ale služební lid a dělníci, větším dílem to Slováci, rádi hovoří a zpívajíce vstávají i lehají. – Také z luk ozývaly se nápěvy slovenských písní a bířeš, – který čtyry voly maje zapřáhnuté u nevelké fory votavy, pomalu domů jel, zpíval si melancholickým tónem, leže hoře na voze: „Štyry vouky parné navěky sú v jařme – Sarvaška narukyňa nikdy nėpotiahnė.“ – Chtěl se našemu spřežení vyhnout, ačkoliv toho třeba nebylo, neboť maďarské silnice stačí na patero spřežení, ale že viděl velmožné pány a panský koč – to ho pohnulo; – než ze svého položení se nehnul – jen bičem poukázal nalevo – a křikl na voly: „Hé, Beťár, něce – Bimbó, něce!“ – a Beťár, Bimbó (poupě), Sarvaška a Róza šli stranou. —

Přes Nagyfalú (Velká Ves) a Hídvég přijeli jsme do Palanky, kde začínají Janovské vrchy, – na jednom z nichž vidět zříceniny hradu Dregelu (Drégely). Chtěla jsem se něčeho bližšího o této zřícenině dovědět, ale moji spolucestovníci, ač jeden z nich od mládí v krajině žil, nevěděli nic více, než se obvykle na takovou otázku odpovídá: „Bol zámok, hiba Turek ho zrútil!“ – Jestli se o podobných věcech člověk z pověstí lidu sprostého něčeho nedopátrá, tak zvaná vyšší třída obyvatelstva se dokonce o takové věci nestará, – od těch pranic se nedoví. – Ti neznají ani meze své vlasti, o tom, co za pomezí, dokonce nic nevědí, z historie znají některé slavnější jména, jako Szent István, Béla, Matyáš király, vědí, že byl Turek v zemi, a ještě některé caparty z historie (a to páni jen), – nejoblíbenější však jejich rozprávka, když jiní víno jazyk rozváže, je francouzská vojna a slavné reštaurácie předešlých let, k čemuž nyní vpletou události poslední doby. – K čemu by si hlavy takovými věcmi trápili a s nimi se nosili – „činí to veľké nepohodlí, veľká iluminací“. – Až listin se člověk též málo doví, dokonce co se památek slovanského obyvatelstva dotyce. – Málokdo si tam všímá minulosti, aniž myslí, že potřeba z ní pro budoucnost čerpat a na ní stavět. – Žijou jen v přítomnosti, minulost je ta tam, a v budoucnosti, dá Pánbůh, také nějak bude, myslí si každý, a proto

se stará jen sám o svou kůži, a kdo by ho chtěl z jeho pohodlnosti vyburáčet a mu překážet, ten jeho nepřítel. – Kdo si ale chce s nimi hovořit a přísvedčí všemu, ten má zlaté časy mezi nimi. —

Také můj soused doktor „úr“ (pan) raději mluvil o dobré pečince a všelijakých jiných rozkoších než pouze o duševních zábavách; byl to Maďar, hodný člověk, upřímný, ale dobré živobytí a pohodlí šlo mu nade všechno.

Přes Hont a pustu Szurdok přijeli jsme večerem do Sáh (Ipolyág), stoličného to města Hontánské stolice. – Město je malé, a jediný stoliční dům, který všude nákladněji staven bývá, „robí tam trochu parády“.

Doktor úr měl jakousi antipatii proti hostincům, a vždy zajížděl nejraději do dvorců. Také v Sahách kázal kočišovi: „Tam hor zavrác do Jankovičov!“ – Kočiš obrátil do otevřených vrat jednoho z větších dvorců, my ale namítali, že bychom raději do hostince, an nejsme známí. „Načo vám třeba znáť Jankoviča, šak já ho znám.“ Mlčeli jsme tedy. – Kde není hostince, tu ovšem bývá způsob, že pocestný zajede do kteréhokoli stavení a kúšťok chleba, pohár vína a nuocku pýtá, což se mu všude milerádo poskytne, byť i zcela neznámý byl, nuž ale Maďar, když nemusí, v hostinci nerad bytuje, a vždy raději u „baráta“ nocuje. —

Pan Jankovič stál s dýmku v ústech na zápraží pod stříškou, která při žádném panském stavení chybět nesmí.

„Alászolgája, doktor úr!“ zvolal, poznaje svého známého; – padli si do náruče a líbali se. Pak vítal i nás a začal maďarsky s námi rozprávát, slyše ale, že já nemluví maďarsky, řekl dvorně: „Znám já aj po slovensku rozprávát,“ – poklonil se, pobízeje nás do izby. Domácí paní nás též po slovensku přivítala; byli jsme v okamžení jako doma. Bylo sice již ve velké izbě k večeři pokryto, ale nestačilo pro hosty – proto vyšla domácí paní ven, aby vydala kuchařce ještě některé přídavky, a služka přišla za chvíli pokrývat znova na stuol. Doktor úr byl výborný znatel národů uherské země, jen na služku okem mrskl, uhodl, že je Slováčka. „Slováčka ta,“ odpověděla domácí paní, „aj kuchařka Slováčka; Maďarky nie sú dobré kuchařky, nie sú tak robotné ako Slováčky.“ – Snad by domácí paní byla svoje rodačky nebyla tak pohaněla, kdyby vůbec pohodlnost v práci a neumělost u vedení hospodářství za hanbu se považovalo. —

Děvče sklopilo ohnivé oči co jiskry a pýřilo se, vidouc, že tolik mužských očí na ni se obrací. „Z ktorej si stolice?“ ptal se jí doktor. „Z Liptovskej,“ odpověděla jemným hlasem. „Eh věru tam driečne sú dieuky,“ mínil druhý můj spoucestovník. Domácí pán přinesl na tácu cigára, na sítě krájený dohán, přinesl i pípy rozličného druhu, poloze vše na prostranný stolek hostům k potřebě; služka donesla svíci a pánové si zafajčili. Netrvalo to dlouho a služka nesla na stůl polívku. Za lepších časů i v menších šlechtických domech k posluze u stolu býval alespoň jeden „inaš“, nyní se všude služebnictva umenšilo, a nejen v měšťanských, ale i v menších šlechtických domech posluhují služby. – Však takové děvče v bílé košili, tmavé sukničce, pěkně učesaná, třebas boso bylo, takovou parádu dělá jako šňurovaný ináš.

Měli jsme strojů na kolikero, ale od žádného mnoho; paprikáš, pečínka, kapusta se slaninou, i bob nechyběl. K zajedení přinesl se ještě sýr, ovoce a oblíbený desert, vařené sulky kukuřice, které se horké se solí jedí. – Vína byla hojnost. – Po večeři začalo se znovu fajčit. „Akože sa voláš?“ zeptal se doktor služky, když mu zapalovala čibuk. „Marka,“ odpovědělo děvče. „Ah peknuo měno, páčí sami,“ pohodil si hlavou doktor. „No, něch sa páčí,“ usmála se Marka. Hovořilo se o lecčem, a páni barátové když přišli do ohně, pletli si slovenčinu a maďarčinu s latinou, že snad ani sami nevěděli, o čem je řeč. Později nás hospodyně ještě i čajem častovala, což nynější doby všeobecně do módy přichází, – k čemuž Marka čerstvě pečené pogáčky přinesla.

Vykázali mi izbu vedle kuchyně na nuocku. Z kuchyně bylo slyšet každé slovo; kuchařka i Marka poklízely ještě, když se již ostatní čeleď na lože odklidila, – a chvílemi se mezi štěbetáním i do zpěvu pustily. – Tak Marka začala:

*Eh věru srno boly tri vlastnic sestřičky,
eh věr srno se rozešly ako laštovičky;*

*jedna je za Váhom, druhá za Dunajom,
tretia si vandruje za švárným šuhajom!*

„Šak ver za švárným!“ ozval se hlas starší kuchařky. „Lazar šumný šuhaj. Kedyže ti dojde?“ – „Hádám, že ešte dněska. Bol by skorej došol, koby vuolu máł, ale je na paši. Len ale že dojde, vrael mi, co by o pounoci bolo!“ odpověděla Marka. – „Jaj bože, o pounoci nešla by já som voň, co by mi slepú kobylu dávali; to strach!“ ozvala se kuchařka. – „Dačo strach, dačo, – keď frajer u těba stojí,“ povídalo jí milující děvěe. —

Umlklo vše vně i zevně domů, jen uliční psi chvílemi se pustili do štěkání neb vytí, z kalužin ozývalo se kuňkání žab. – Spát se mi nechtělo, noc byla teplá, otevřela jsem si „oblok“ a dívala se přes nízký plot zahrady do Otevřené krajiny. – Měsíc svítíl jasně, poděl řeky táhl se mlhavý pas, na lučinách sem tam vidět bylo rudou zář ohně a okolo kmitaly se temné postavy pastevců, k nimž se přidál na okamžení i vůl neb kuň. —

Tu najednou letí zevzdálí jezdec na bystrém koni, letí jako pták – až nablízko stavení. – Skočiv dolů, dá koně „do puta“, nechá ho, by se pásl na louce, skočí přes plot, mihne mi okolo obloku jako stín, a u vedlejšího okna ozve se tiché zaklepání a otázka: „Marko, spíš?“

„Nespím, duša moja!“ – tiše se ozve z kuchyně.

Zahalen v bílé širici dlouho stál Lazar u okna frajerky, a když odcházel, měl vedle černého péra na kalapu „živé piero“, jež mu Marka zastrčila na důkaz, že byl u milěho děvěete.

Ráno, když jsme po úpravněm „fruštiku“, při němž ani slanina, ani slivovica, ani dohán nechyběl, od vlídných hostitelů se rozloučili a Marka šaty naše na koč vynášela, podíval se jí kočí s úsměvem do očí, zpívaje si:

*Na hoře detěl je, pod horou laluje (lilie),
trhala ju moja milá od večera do rána.*

Keď ju ona trhala, tak si ona spievala:

Chojže, nuly, chojže sem, uvijem ti pierko z něj –

Marka mu rozuměla, byl to přítel Lazarův; pleskla ho přes rameno řkouc: „Bodaj si na hrdlo ochoreu, ty figliar, ty!“ – pak uskočila do domů, nedbajíc na doktora, který na ni volal. —

Ze Šah přijeli jsme přes Gyerk, Tompu, pustu Szemeréd a Slatinu (Szalatnya), kde studánka, z níž se rozvází známá po Uhersku kyselka, opět na stacii do Moravec. – V předešlých dědinách je obyvatelstvo míchané, ale v Moravcech jsou jen Slováci – nazvíce náboženství luteránského. – Tu vidět stavení již pevněji stavené, šindelem kryté, vše vůkol spořádanější než mezi Maďary, stavení, zahrádky a sady, kdežto pěkněho ovoce vidět bylo, zvláště hojnost „kvostkověho“, breskyň, slůvek. V zahradách všude keř buozu bílého a orgovánu, růže, tubirozny, volaučí pyštůky, fialy a více jiných pře dieučence na kytice, a pěkně kvetoucí fazole, které se vinuly okolo plůtku, okolo oken, ba až na samu střechu, krášlice ji živými pletenci. Také nikde nechyběly sazenice harmaněoku a kuěeratky, „liek to pře drenie v ěrevách,“ jak mi babka jedna povídala.

Obloky u stavení trochu většší, než bývají u maďarských selských stavení, nábytek v chyžích též tak skromný, vše ale čistě, úpravně. – Několik stouců, stuol, postel, skriňa a veliká pec je vše, co vidět. – U luteránů v koutku u stolu almárka, kde bible schována. – Po stěnách v izbě visí „riad krajší“, v pitvoru k obyěejné potřebě. – U katolíků mimo to i obrázky. – Maďar nespí v peřínách, ale žena jeho ráda má mnoho peřín, a všude vidět lože vysoko nastlané s tmavými povlaky, v podobě rakví. – Slovaěkám se ale „páci“ veselé barvy na povlakách, a záhlavce i duchny jen kvetou, vystlaně dovrchu na způsob mohyly. —

Kočíš náš zastavil před kostelem, vedle něhož škola i stavení rychtáře. – Rychtáře nebylo doma, žena ale zvala nás do chyže s dodáním, že pro muže pošle. – Rektor stál před školou, a hned abychom vešli k němu. – Co dělat, šli jsme. Rektorka přivítala nás tak přívětivě, jako by „rodina“ přišla, a hned přinesla na stůl biely chlieb, sůl, hrozno, sluky i domácně pálenou slivovicu. Pan rektor ukazoval nám zatím svoji malou knihovnu, v níž nejen latinské knihy měl, ale i několik ěeských, ěemuž se doktor úr nemálo divil, neboť slyšel o ěeších něco zvonit, ale že by měli ti lidé literaturu, o tom se mu nezdálo.

– Rektor litoval, že není pan farář doma, ten že by nás nepustil. Dle maďarského obyčeje nebylo by to pranic divného, kdybychom každou píd' cesty u některého zemana, farára nebo szolgabíró se zastavili, byli hodovali, fajčili, kartuvali od rána do večera, od večera do rána, nedbajíce, kdy na místo přijdeme a domů se vrátíme. —

Mezi nožmi, které paní rektorova na stůl ubrouskem pokrytý položila, byl jeden, jehož želičko delší i širší bylo druhých a rukovět' velmi čistě ze slonové kosti zpracovaná. Vida, že nuž prohlížím, povídal rektor: „Také nože nosievaly dieuky vraj za pásom, keď Turek panoval v Uhorskej.“ – To zavdalo příčinu, že nám pan rektor mnoho vypravoval, co vystáli lidé pod dvěstěletým panováním Turků. – Doba ta se posud živě vzpomíná v písních a pověstích lidu. Na špici staré věže posud vidět půlměsíc, kterýžto znak každá obec přijmout musela, chtěla-li zachovat život a jmění. Rychtář přišel z pole a hned řekl, že nám „priam“ přípřež objedná, což se i stalo; ba tak velmi zdvořilým byl, že nám dal svůj vlastní povoz, abychom až na nejbližší stacii volněji seděli. —

Opodál našich kočů stáli děvčata a šuhajci, gazdiny vybíhaly na zápraží a gazdové stáli na prahu, by se na nás podívali. Rychtářka stála venku s celou svojí rodinou; ona „něvyzerala“ již mladě, ale že by ti vzrostlí synové rychtářovi vlastní byli, nebyla bych si pomyslíla. „Kelko rokov čítáte?“ ptám se ho. — „Merujeden rokov,“ odpověděl. Nejstarší syn jeho byl dvaadvacetiletý, ženatý, dvě léta již vojákem, žena byla při rodině. Druhý syn byl též ženat a třetí, který se chystal s námi ject, ač mu teprv osmnáct let bylo, měl také již ženu pramladinkou. „Aj Zuza,“ řekl rychtář, ukazuje na svoji čtrnáctiletou dceru, která se stydlivě za svekruše schovávala, „aj Zuza je verenica.“ – Je to mrav v celém tom kraji, že mladí lidé velmi časně do manželského stavu vstupují. – Od dvanáctého do šestnáctého rokuje pro děvčata pravý čas, jak je osmnáct- dvacetiletá, zovou ji „stará diouka“. – Nic není neobyčejného, že se vdává i dvanáctileté děvče; obyčejně se to tenkrátě stává, když vidí rodiče obou svůj prospěch v tom a se bojí, by v pozdějších letech plán jejich nějak se nezmařil. – V tom pádu ale zůstane mladinká gazdinka pod dohledem ženichové matky, dokud není schopna „za muža íst“. – Ženich bývá o dvě tři léta starší. Vdavky, kde muž o mnoho starší ženy, za nedobré se drží a vhodnější se jim zdá být, „keď je chlap mladší od ženy, než aby o vela rokov starší bol“. – To snad vina, že záhy ženy stárnou; třicetiletá žena jako babka vyhlíží. Muži jsou mnohem krásnějšího a silnějšího těla v poměru k ženám. —

Ženský kroj liší se poněkud od kroje slovenského v sousedních stolicích. Ženské mají na sobě jedinou krátkou sukni z bílého hrubého plátna. Tílko košile přiléhá těsně k tělu, rukávy mají v letě pólo, v zimě zcela dlouhé, do pásku všité. U rukou, na ramenou a při hrdle je košile červeně a modře vyšitá. Před sebe vezmou úzké fěrťušky tmavomodré, uprostřed s červeným páskem, děvčata ale k muzice a do kostela mají též bílé plátěné. – Okolo boku otočí si strakatý vlněný pas, od něhož vzadu i po stranách štrápce a stuhy dolů visí, u svobodných čím strakatější, tím lepší. – Přes tílko nosí ženy „oplecko“, lajblíček to bez rukávů a šušků, zpředu vystřihnutý, na dvě sponky sepjatý. Je ze sukna, v letě lehký, v zimě kožešinou podšitý. – Děvčata nenosí oplecko, ale v neděli vezmou přes hrubé tílko košile tenúnké, pěkně vyšité, jež ale nezastrčí do pasu, jen tak okolo těla vlát nechávají. – V letě berou do kostela „ručníky“ úzké dlouhé (jako echarpesa) z bílého plátna, při koncích červeně vyšité. V zimě nosí děvčata bílé vlněné kabáty, ženy kožichy po kolena dlouhé, bílého svrchu, černě vyšité. Za tureckého panování nosívaly se prý ty kabáty i ručníky ze sukna červeného a byly žlutými a modrými šňůrami vyšité. Za pasem prý nosívaly ženy nože jako ten, na nějž jsem se dívala. —

Vlasy nosí děvčata v týle svázané, ve dva pletence spletené, stuhami propletené. Při konci pletence je mašle. – V neděli mají děvčata na hlavě partu vysokou, zlatem vyšívanou; vzadu je růže ze stužek udělaná, od níž vlaje množství končoků po plecích dolů. – Ženy mají vlasy v jeden drdol shoulené a přes ně dynko, které zadní díl hlavy celkem příkryvá; dynko to je z bílé látky, složené v záhybky, které musí tvořit hvězdu. – Nad čelem uvážou si úzký bílý vínek, jehož konce v týle v smečku svážou. Okolo vínku jsou čipky, které poněkud čelo zakrývají. Starší mají ty vínky i barevné neb barvy světlé (barva modrá zove se světlá). V zimě nosí přes ně plénu. – Na nohou ženské vesměs černé korduánové boty s podkůvkami nosí. Celkem vyhlíží kroj ten pěkně, zvláště když více děvčat v

neděli ve vysokých partách, které se zpředu řeckým čepicím podobají, do kostela jde. V ruce nese si každá kytici, což vůbec způsob po Slovensku, a v zimě, když nic kvetoucího, alespoň si ulomí struček muškátu, který si každá proto již v „čeriepku“ za okny chová.

Mužský kroj neliší se od ostatního mnoho. V zimě vlněné nohavice přilehající, v letě široké plátěné gatě; okolo těla kožený pas, na němž mnoho knoflíků a řetízků mosazných pro ozdobu. – Vrchní díl těla přikrývá košilka, která nezasahá až zcela k pasu, aniž k tělu přiléhá. Rukávy jsou široké, červeně vyšité. – Muži nosí oplecko kožešinou podšité, šuhajci jen v zimě. – Přes sebe nosí pod kolena dlouhé bílé vlněné, černě vyšité kabanice, které přes ramena lehce přehozené, u krku šňůrou přidržené mají. Po boku nesmí chybět na řemeni zavěšený kožený vaček (torba, taška), do něhož, jde-li se přes pole, chléb, slanina a volačo k potřebě se dá, a čutora naplněná slivovicou neb vínem. – Klobúky mají udělané se širokými střechami a okolo dynka červenou šňůru zatočenou. V neděli ovšem octne se tam i piero, které vždy děvče svému šuhajci chystá. – Místo opánků nosí se boty. – Konečně sedli jsme na koce; já ještě s jedním z spolucestovníků sedla do vozu rychtářova. Byl úzký, dlouhý jako bedna, jak je tam obyčejně mají, ale tak měkce bylo v něm nastláno, že nám dobře bylo. – Paní rektorka měla starost, abychom než na stacii dojdeme, hladem nezemřeli, rozkrájela nám celý bochník chleba a mně dala do vozu plnou mošnu hroznů a jiného ovoce, pro něž schválně do vinice poslala, a ještě litovala, že nejedem „nazpak“ přes Moravce, že by nám dala hrncok „lekváru“. – Já činila námitky, ale soused můj kynul mi, abych neodpírala, že by nepřijatí dáreků hostinnost urazilo. – Nechala jsem tedy paní rektorku do vozu „pratať“, co sama chtěla. – „No, lenže daj pozor, syn muoj!“ volala matka na Michala, který s námi jel, když ženičce své ruku podal a na koč vyskočil. – Rozloučili jsme se s hostinnými lidmi, doktor úr pokynul děvčatům a gazdinkám milostně rukou, čemuž se hlavy sestřknuvše zasmály, a již ujížděli jsme s vršku dolů. —

Nad Moravci jsou po vrších vinice a na jednom z nejbližších vrchů, as čtvrt hodiny od dědiny, vidět zříceniny hradu súdovského, o němž ale neslyšela jsem více, než že ho Turek zručil. – Dále mezi vršinami je Lysovec, kde prý za panování Turka ze všech nejukrutnější „pašalik“ sídlil. – Mnoho zůstalo pověstí v ústech lidu o jeho ukrutnostech. – Jednu z nich povídal nám Michal. Chudá jedna vdova měla švarného syna, který ji živil a opatroval, neboť byla slepá. Měl ten šuhaj frajerku, která byla krásná, že nemohla více být. Pašalik slyšel o kráse děvčete a poslal hned pro ni hajduky, by mu ji předvedli. Šuhaj tomu bránil a mnoho hajduků zrubal „baltou“, ale chytli ho, svázali a pašalik kázal k smrti ho ubíčovat, což se i stalo. Když to jeho nevěsta slyšela, vrazila do sebe nůž a matka nariekala „ako sirá holubica“ na jich hrobě tak dlouho, „až sa jej srdce od žalosti rozpuklo“. —

„Znají u vás děvčata vela rozprávek?“ ptám se Michala, když dokončil.

„Jaj,“ pohodil si hlavou, „misel by to byť arch papieru viacší ako ten vršok, co by sa aj naň sprataly všecy rozprávky, co ich dieuky znajú!“ – přitom ukázal na vrch, k němuž jsme dojížděli.

„Ako se v neděli odpoledne zabávate?“ ptal se ho můj soused.

„Eh hocako sa zabávame; sobášení ludia besedujú, šuhajci s dioukami hrajú, a keď gajdoš přídě zagajdovať, tancujú,“ odpověděl.

„A což ženatí netancujú?“ ptám se.

„Eh volaktorý tancuje, volaktorý nētancuje. Už sa len preca tie ženy ‚jedia‘, keď muž inšej buočky stiská,“ usmál se potměšile mladý manžel.

Když jsme přijeli do Nádasu, ptám se Michala, zdali tam Slováci. On ukazuje bičem na několik ženských v temném šatu, povídá: „Sak věr to člověk zdaleka pozná, že Maďari sú. – Maďarka líbi čierny šat, Slovenka veselý.“ —

Až do Elesfalu je krajina rozmanitá. Vršiny porostlé révou a ovocnými stromy střídají se s březovými hájemi, s holými vrchami, kde sotva pastvina, a s lesy rozmanitého stromoví, ceru, habaru (habru), javoru, košatého klenu a j. – Mezi vršinami je pole a sviží lučiny. Přijedouce na vrch k Elesfalu, viděli jsme tu pojednou věnec Stávnických vrchů a v dolině městečko Bátovce, naši nejbližší stacii. Nad Bátovcemi (Bát, německy Frauenmarkt) mezi vrchami leží městečko Pukanec (Pukantz),

kde se robí hrnčířské nádobí, daleko široko známé i oblíbené. – V Bátovcích jsme se rozloučili s milými Moravčany. —

V Bátovcích, kde již samí Slováci, byl pan richtár ochoten zaopatřit nám příprež a sliboval nám napřed již, že dostáném dobré koně, že pošle pro ně do nejbližší dědiny Almášu, kde jsou velmi zámožní sedláci a odkudž prý i pro „pána cisára príprež došikoval, keď v Uhorskej jezdil“. – Trvalo to dvě hodiny, než selský šuhaj s čtyřmi koni se dostavil. – Koně byly opravdu pěkný, dobře chovány. – Když náš nový kočí (mladý ještě hoch, syn sedlákův) do koču zapřáhl pár za párem, nikoli v jedné řadě, a my všickni ke kočí přistoupili, začal se škrábat za ušima a škaredit. – „No, akože?“ ptal se doktor, pozoruje mrzutost jeho.

„Eh!“ udělal si kočí.

„Eh viem já, viem,“ usmál se doktor, zavolal na krčmára, a když krčmář přiběhl, poručil, aby dones kočíšovi „žajděl vína“. —

Mišo – tak se jmenoval ten junek – vyprázdnil pohár naraz, ale škaredit nepřestal. —

„Eh Mišo, věr pozeráš, ako by ťa vybili, čože, vrav?“ ptal se richtár, klepna ho palicou svojí na rameno.

„Eh,“ vzdychl si Mišo, a pošoupna klobouk, začal se ve vlasech nad nízkým čelem prohrabovat, „eh – třeba bolo vziať šest' koní, ťážkuo to, něbuděm muoc' ztuha ject'.“

„Eh tyblázon, ty!“ hněval se doktor, „čo ťážkuo – koč ľahký – len ty ječ – dostaneš dobru diškreciu.“

„Má on doma mladú ženu, preto chce príct' skuor nazpak,“ smál se rychtář. —

Mišo trochu tvář vyjasnil, shodil kabanicu s ramenou na koč, torbu si šoupl s boku nazad, klobouk na hlavě připevnil si podhradním řemínkem, vzal do ruky bič, vyskočil na podsedního koně prvního páru zlehka do maličkého dřevěného sedla, na němž byla kožešina prostřena, sedl, nohy strčil do třmenů z provazu udělaných, uzdy zatočil si okolo levé ruky, pravou vzal bič a začal ním točit koňům nad hlavami. – Vida, že jsme usazeni, pozdvihl se trochu v sedle, nahnul tělo kupředu, po salaši ozvalo se táhlé „Ňéééé!“ – a v okamžení zmizeli jsme rychtářovi i krčmářovi s očí. Jedním letem uháněl s námi Mišo přes louže, jámy, kameny a hrbolce po „hradské“, jako by nás byl ukradl. —

Když jsme jeli nedaleko dědiny Almášu, zdvihl se z příkopu u silnice polonahý chlapec, u něhož ležely dvě plné vrecka. Jedním trhnutím uzdy Mišo koně zastavil, chlapec hodil vrecka, v nichž byla píce pro koně, za naše záda na koč, s hbitostí cvičeného tělocvikáře vyšinul se na ně, a již zase cítili koně nad sebou v povětří fičet osudný bič jako Damoklesův meč a Mišo, polosedě, polostoje v sedle, uháněl s námi dále. Kaštanové vlasy vlály mu okolo snědých lící, krátká košilka nad nahými plecemi, a když chvílemi „nazpak pozrel“, zdali nás některého neztratil, a bílé zuby zpod černých „bajúzů“ (kníry) na nás vycenil, nebyla to již ta trucovitá, počerná tvář, ale rozháraná tvář vášnivého jezdce. – Taková jízda jev Uhřích obyčejná a jedině takovou Maďar lúbí. —

Chlapec za námi byl pacholík od zadního páru, přední patřil Mišovi; bála jsem se o něho, aby hoře s vrecka nespádl, nabídl jsem mu tedy, aby sedl k nám, ale nechtěl. „Dobré mi tu hore, něviděu by som na koně,“ povídal, nespustě očí svých s koňů. —

Slunce pálilo, jako by oheň padal; přijeli jsme na vrch za Bohunice (Bagonya), chlapec rozhlížel se po obloze a začal: „Budě daždit!“ – „Akože to vieš?“ ptám se ho. – „Eala!“ ukázal prstem na oblohu, „slunko vlasy rozpúšťava.“ – Chlapec mluvil pravdu; sotva jsme dojeli na osamělou poštu do Steinbachu, dvě hodiny cesty od Bátovec, začalo pršet. Mišo pravil, že nebude „dlho padat“, zastavil pod košatým dubem u cesty a rozvěsili koňům na voj kúšťok sena. My také slezli, pánové šli do stavení na žajděl vína, já zůstala pod dubem s Misou a Jankem. Mišo vytáhl z torby kus chleba, pořádný zavírák a podal mi, abych si ukrojila. Když jsem si já ukrojila, zakrojil kus Jankovi, pak začal jíst sám. – Chleba byl dobrý, bílý, jak v Uhřích u sedláků, výjmcou chudé kraje, bývá, dokonce na Dolení zemi. – Doktor přinesl sám víno Mišovi; bylo ale velmi kyselé a nechutnalo žádnému, – i Janko liboval si více vodu ze studánky, která se nedaleko nás ze země prýštíla, čistá jak křišťál. —

Mílo se nám to sedělo pod zelenou střechou košatého dubu; pošta steinbašská leží u paty hory Hliníku, o samotě v lese. – Pánové v otevřené síni kouřili, krčmář přecházel z místa na místo, okolo stavení obcházel kozel, a domácí pes Dunaj – tak zvaný vlčí, obyčejný to pes v celém Uhersku – vida nás jít, přidružil se k nám. – Ticho bylo vůkol, jen padání krůpějí na list a naše hlasy bylo slyšet. – Ale již se zase obloha sem tam modrala a Janko ujišťoval, že bude priam slunko svietiť (vyčásí se).

– Mišo mi byl zatím vypravoval o své ženičce, kterak ju líbi a kterak je pěkná, čemuž Janko přisvědčil. I ptám se chlapce, kolko roků čítá? – „Něviem,“ odpověděl krátce. – „Prečo něvieš? Něvravela ti matka ani otec?“

– „Němal som já matěru aj otca,“ odpověděl chlapec.

– „Sirota si ty?“ – „Něviem, zemreli nezemreli, len má tak zaněhali,“ řekl chlapec, pokrčce rameny. – „A kde řa zaněhali?“ – „Tam kdesi u kápły v hoře (v lese). Tam má baniari, dobrí ludia, našli a chovali do telko rokov, až som narástol. Potom mi vraveli, aby som išol službu hľadať.“ – „Prišol do našej dědiny a slúži u suseda, len robiť musí ako ktorý statečný chlap,“ pravil Mišo. – „Máš dobrou službu?“ ptám se ho. – „Nie věru, gazdina dobrá je, iba gazda je mrchavý chlap. Špatnú strovu a jedny háby do roka. Pýtal som i peňazí, vravel, že dá, a nědau. Šak mu něbuděm slúžiť dlho, věru něbuděm.“

„Narastieš, puojděš za husara,“ řekl Mišo, podáváje mu ještě kus chleba.

„Věru puojděm, keď ma vezmu,“ odpověděl hoch odhodlaně, ukrojil kúšťok chleba, podal ho Dunajovi, pak se šel podívat ke koňům. – Mišo vypravoval mi, že Janko vskutku mnoho zkusí, ale že súsedé brání, aby ho gazda nebil tuze. – Ti malí pacholíci, husiari, voliari, kraviari a koniari ve vesnicích, jsou obyčejně děti chudých rodičů aneb čeledínů neprisahanych. Od malička povaluje se takový chlapec neb děvče v domě, upotřebuje se kde k čemu, až naroste a statečný kus práce zastat může, pak teprv dostane něco na penězích, dřive slouží za stravu a šat, který ovšem velmi jednoduchý je. – Jestli chlap vojákem být nemusí, může, když se mu nelíbí, ovšem do jiné služby vstoupit, ale musí být velmi zlý gazda, když mu „čelad“ „v domě chovaná odejde; byť i naříkali, přece je poutá zvyk k stavení, kde je zná každé zvíře domácí od koně až ke kuřeti. Materiálně zle se málokde mají, o čemsi lepším nevědí; chování v ustavičném poddanství, zvykli poslouchat otce gazdu, byť i s palicou do nich mlátil, jakož i gazda zvykl poslouchat šlechtice, svého pána, – kdyby ho i sebevíce trýznil. – „Kdo sám otrok, nezná vážit svobodu jiného.“ – Ale velice jsem se podivila, když mi vypravoval Mišo, že otec jeho pacholíka má, kterého si přivezl odkudsi z jarmoku, koupiv ho tam od vlastního otce (ovšem chudého a bezpochyby opilého) za pět zlatých šajnů! – „Bože,“ myslela jsem si, „to jsou v Evropě laciní otroci!“

A není to jediný příklad! – Ostatně se takový koupený čeledín nemá hůř než jiný, ten jedine rozdíl je, že koupený chlapec *nesmi* od gazdy jít, leč by musel za vojáka, kdežto jinému slobodno odejít, kam se mu líbí. – Je-li mu dobře, ovšem netouží jinam, ale když mu zle je, pak zají stě těžce břímě nevolnictví nese. – Ovšem že v nynějších dobách pomalu všelijaké neřády hrubé nevzdělanosti pomínou. —

Přestalo pršet. Mišo seděl zase na koni, my ale šli za vozem pěšky, neboť šla silnice příkře nahoru; stupali jsme tedy v stínu dubů a javorů, které se nad námi klenuly, výše a výše. – Po deštíčku okřálo kvítí, jež podle cest i pod stromy všude dost kvitlo, čerstvou vůni vydychujíc. – Doleji viděli jsme mnoho žlutého náprstníku, výše jsme ho již nenašli. – Vyjdouce na Hliník, měli jsme před sebou vyšší horu Kainů. – Mezi Kalnou a Hliníkem rozstupují se poněkud vrchy, a tu vidět až k Sahám a vrch Szandu za Ďarmoty. – Slunce již se pomalu schylovalo k západu, když jsme stupali na Kainů; jediný doktor úr, který co pravý Maďar nerad pěšky chodil, dokonce na vrchy, ležel na kočí. —

Šli jsme mlčky, každý byl svými myšlenkami zaměstnán, sám v sobě se těše nad krásnou přírodou. —

Kolem cesty vysoké keře planých růží, jejichž rudé ovoce zdálí se již červenalo, husté loubí plaménku, v jehož tmavozeleném listu bělely se jednotlivé květy, a mezi nimi odkvetlé již, jejichž nitky z holínky vycházející v chumáč shoulené jako svítící péra vyhlížely. – Janko mi také řekl, že

to zovou „svit“, a hned si kus utrhl a střechu klobouku rozedraného okrášlil. Mně ale natrhal kytici „lesních klínčoků“. – V stínu lesním bujné listí kapradí a brlienu, jímž si rády děvčata hlavy krášlí, na paloucích růžověla se jesienka; ať se podíval člověk kam podíval, všude radost a krása. – Vyšli jsme na horu Kainů, aniž bychom byli koho potkali. Ale tu přišel proti nám mladý chlapec, tak krásný, že by si ho fantasmie malířova krásněji vymyslet nemohla. Oblek jeho byl čistý, kabanice strakatě vyšitá, okolo klobouku věnec svitu, v ruce valašku. —

„Kdeže iděš?“ zastavil ho Janko.—„Do Děkýšadolu,“ odpověděl chlapec, ukazuje prstem do hluboké doliny, kde se páslo stádo a několik stavení vidět bylo. „A kdeže vy iděť?“ ptal se navzájem zase nás. — „Do Šťávnice.“

– „No, dobrého zdravia, Pánbuoh vám daj štěstia!“ přál nám hoch a obrátil se na lesní stezku, která vedla dolů do dědiny. —

Z Kalné vezl nás Mišo zase jako na tátošech, koč jen tak od země odskakoval, koně letěli jeden na tu stranu, druhý na druhou stranu, div že je ty provázky, s nimiž jen lehce spřežení byli, pohromadě udržely. Když jsme se mžikem podívali po stráních dolů, na sraze, do hlubokých dolin, zavřeli jsme oči a poručili se do vůle Páně.

– Já ale nabyla tolik důvěry v Mišu, že mne odvážnost jeho nelekala; smělému prý Pánbůh přeje! – Dědina Vysoká zůstala nám vlevo a vyjížděli jsme opět do vrchu na horu Vartu. Vždy výš a výše stoupáme, a tu najednou otvírá se překrásná vyhlídka, před námi leží daleká krajina; do Nitranské stolice až k Prešporku vidět, věnec Budínského pohoří, hory Janovské. Nad námi kupí se hory, hlava nad hlavou, nejvýše ční temeno Sitna; vrchol jeho skví se v zlatě, líbán od loučícího se slunka, jež poslední svůj pohled jemu posílá. – Zajde; zůstanou jen zlaté, růžové upomínky. – Až druhé strany vychází na čisté obloze melancholická tvář měsíce, provázena třpytící se hvězdou večernicí.

V údolínách lesknou se zrcadla malých jezírek aneb rybníků, jako by je příroda byla k potřebě dala těm mladým vrbám a břízám, co vůkol něho stojí, a vždy se v něm zhlížejíce. „Jaj bože, ako je to peknuo!“ povídal si Janko.

Kdož je s to takové okamžení slovy líčit, krásy, jež oko jeho zří, popisovat? – Nemožno! – Sám musí každý vidět, aby cítil; a kdo octnuv se v náručí vznešené matky přírody, nepocítí posvěcující její políbení, kdo nestává se v takovém okamžení zbožným, necítě než lásku, čistou lásku k veškerému stvoření, tomu darmo mluvit! —

Z Varty sjížděli jsme již dolů jen k Siegelbergu, na Vindšacht (vlastně „Windische Schacht“), ale Janko povídal, že se tam „Na pecinách“ říká, a já proti jeho opravě nemohla ničeho namítat. – Bylo osm hodin večer, když jsme po špatné dlažbě šťávnické k hostinci dojeli. Rozloučila jsem se s Misou a Jankem jako s přáteli, a zajisté chlapec pravdu mluvil řka: „Veru by som s vámi šiel kraj sveta!“ —

UHERSKÉ MĚSTO

(ĎARMOTY)

Národopisný obrázek

Ďarmoty Balašovské jsou stoliční město Novohradské stolice a leží mezi Vacovem a Lučencem na levém břehu Iple v pěkném údolí. – Od Vacova přes Rétság, Vadkert na Ďarmoty a od Ďarmot přes Lučenec vede silnice do horních stolic Slovenska.

Balašovské jmenují se proto, že patronem jejich byli páni Balassové, mocný to někdy rod, nyní držitelé hradu a panství Modrý Kámen řečeného. Od koho město Ďarmoty založeno a jakou mělo historii, udati nemohu, nemajíc k tomu dostatečných pramenů. Povídá se, že bylo již za časů Jiskry opevněné. Když Turci tamějších krajín dobyli a v nich se osadili, bylo v Ďarmotech sídlo pašalika a město bylo prý dle starých pověstí dvakrát zdmi obeháno a po turecku vystavěno, jakož se i o jiných městech povídá, jichž Turci dobyli a osadili. – V Ďarmotech se dosud jmenuje horní část města Velký a dolní část Malý *Tában*, což se udrželo ještě z dob tureckých a tolik co oddíl znamená. Posavad za jednou postrannou ulicí, blíže břehu Iple, viděti kus staré bašty. Ďarmoty počítají 8000 obyvatelů, mezi těmi dva tisíce židů, deset rodin Srbů, malou část cikánů; ostatní obyvatelstvo jsou Slováci. – Náboženství je míchané, katolické a luteránské. – Město je dosti výstavné proti jiným městům na dolních Uhřích. Široká hlavní ulice, táhnoucí se uprostřed města, je spolu i náměstím; od ní vybíhají ulice a uličky vpravo k Iple, vlevo do polí. Horní část města je výstavnější. Na horním konci ulice je dům stoliční, výše něho čtyřpatrová, do čtyřhranu stavěná *temnice* (vězení), zřízená dle pennsylvanského systému, dle něhož se ale nikdo nespravuje. Je tu na 300 vězňů. – V těžce části horní ulice je kostel katolický, zastíněn vysokými akáciemi, fara, škola katolická, městský dům, pěknější krámy kupecké, *hrdé sklepy*, jak je Slováci nazývají. – V pobočných ulicích jsou dvorce zámožnějších měšťanů a pánů, též ústav dívčí, v němž *mnišky* vyučují; je zřízen jako klášter. – V poboční jedné ulici je kostel luteránský, stojící na zvýšeném místě, stavěn v slohu gotickém, okolo něho jsou staré lípy a zelená pažit; při něm je i fara a škola luteránská. – Uprostřed hlavní ulice je kostel řecký; vystavěli si ho i udržují tamější Srbové, nejvíce zámožní kupci. – Také židé mají svou modlitebnu. – Nejzáje v ulicích jsou chýše gazdovské.

V seřadění domů nepanuje dokonce žádná symetrie, každý stavěl, jak se mu líbilo, na to se nebralo pražádného ohledu, zdali jedno stavení o kus dále do ulice postaveno než druhé a je-li vyšší nebo nižší o kus; je viděti nejbídnější baráky i v hlavních ulicích. – Domy za posledních let stavěné bývají jednopatrové s většími a více okny do ulice, starší domy měšťánské i panské jsou ale naskrze nízké a nemají mnoho oken do ulic ani veliká; na oknech všude okenice buď starodávné, nebo žaluzie, které obyčejně po celý den v létě zavřeny bývají a teprv večer se otvírají. Také zhusta u oken do ulice mříže vidět. Jizby bývají velké a nábytku mnoho a někdy skvostného; v starších domech viděti nejvíc dubový, začasť i pěkně vykládaný, dle starého způsobu. – V jizbě, kde se jí a přes den sedává, nesmí chyběti krb; obyčejně je u velikých kamen ve zdi. Bez ohně v krbu by v zimě ani v jizbě veselo nebylo. Před každým panským stavením je na straně do dvora, kde se obyčejně do obydlí pánů vchází, předloubí na sloupech spočívající; dle toho se každé panské stavení pozná. Ve dvoře jsou komory pro dvorní čeládku, konírny, chlévy, kolna atd. Obyčejně je takový dvorec kolkolem ohrazen a při něm zahrada ovocná i květná. Dřevnější časy páni na zahrady mnoho obětovali, i zahradníky si drželi. Nejvíce se o zahradu paní stará. Krom některých panských domů a dvorců z cihel a kamene stavěných jsou všechna stavení jen z měkkých *těhel* (vepřovic). Selské chalupy a menší baráky bez základu, jen

na nízké podzídky; střecha buď šindelová, buď došková. Komíny u selských stavení nejvíce dřevěné. – Mnohý gazda, když si chce novou chýši stavět, dá si narobit od čeládky nebo koupí od cikánů těhly a vystaví si ji sám, třeba nebyl zedníkem. Okna mají maličká, obyčejně jednu dvě tabulky skla nebo čtyři malinké, do rámce vsazené. K otvírání tato okna nejsou. Při stavění chýše se hned s rámcem do zdi zasazují, dveře se také o jarmoku hotové již kupují, a tak je taková chýše brzy celá hotova. Uvnitř je *pitvor* (předsíň) s ohništěm a po stěnách visí sprostší *riad* (nádobí hliněné). S jedné strany pitvoru je *izba*, s druhé srub čili komora, kde hospodyně šaty, poživu a rozličné věci mají. V izbě je veliká pec, která bezmála třetinu izby zajímá a z hlíny jen uplácána je. Kdo ji pořádně staví, udělá nejdřív z dřevěných obručí formu pece, obyčejně je jako vysoká, nahoře trochu plochá homole; tu obručovou vazbu postaví na nízkou podzídku a potom ovaluje hlínou s plevami smíchanou, každou jednotlivou obruč tak tlustě, jak třeba. Když je dřevěná vazba dosti tlustě hlínou oplácána a při vrchu zavřena, urovná se, ještě jednou potře hlínou, očistí a naklade do ní oheň, který v ní dva i tři dni hořeti musí, než hlína vyschne a ztvdne. – Po vytopení se pec uvnitř vymaže a zevnitř obílí. Topení je zvenku. V peci té peče se chléb a v zimě topí. Drží dlouho teplo. – Mimo pec je v izbě lože, strakatými poduškami pyramidálně vy stlané, jedna neb dvě malované *lady*

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.